

FILOSOFINS HISTORIA

Del 1 Antiken till Medeltiden
Del 2 Renässans till 1900

Sammanställning av materialet till Filosofins historia 10p som del av Teoretisk Filosofi A 20p.

Sammanställningen är gjord av
Magnus Anderson
Per Öhrngren
HT2003

FILOSOFINS HISTORIA DEL 1

ANTIKEN - MEDELTIDEN

Sammanställning av materialet till deltentamen 1 i Filosofins historia 10p som del av Teoretisk Filosofi A 20p.

Sammanställningen är gjord av
Magnus Anderson
Per Öhrngren
HT2003

1	FILOSOFISK TERMINOLOGI	5
2	FÖRSOKRATERNA	6
2.1.1	<i>Thales</i>	6
2.1.2	<i>Anaximandros</i>	7
2.1.3	<i>Anaximenes</i>	7
2.1.4	<i>Xenofanes</i>	7
2.2	PYTHAGORÉERNA.....	7
2.2.1	<i>Pythagoras</i>	7
2.3	HERAKLEITOS.....	8
2.4	ELEATERNA.....	8
2.4.1	<i>Parmenides</i>	8
2.4.2	<i>Zenon</i>	8
2.5	SENARE FÖRSOKRATER.....	9
2.5.1	<i>Anaxagoras</i>	9
2.5.2	<i>Empedokles</i>	9
2.6	ATOMISTERNA.....	9
2.7	SOFISTERNA.....	10
2.7.1	<i>Protagoras</i>	10
2.7.2	<i>Gorgias</i>	10
3	SOKRATES	10
4	PLATON	11
4.1.1	<i>Akademien</i>	11
4.2	PLATONSKA TIDIGA DIALOGER.....	12
4.3	PLATONSKA DIALOGER FRÅN MELLANPERIODEN.....	12
4.4	PLATONS SENA VERK.....	13
4.5	PLATONS ÅLDERDOMSVERK.....	14
5	ARISTOTELES	14
5.1	ARISTOTELES LOGIK.....	14
5.2	VETENSKAP.....	14
5.3	METAFYSIKEN.....	15
5.4	SJÄLEN.....	16
5.5	ETIKEN.....	16
6	EPIKUIROS	16
7	STOIKERNA	17
8	PLOTINOS OCH NYPLATONISTERNA	17
9	SKEPTIKERNA	17
10	AUGUSTINUS	18
11	ARABERNA OCH FILOSOFINS SVACKA	18
12	THOMAS AB AQUINO (1225-74)	18
12.1	AQUINOS FEMDELADE GUDSBEVIS.....	19

13	JOHANNES DUNS SCOTUS.....	19
14	VILHELM AV OCKHAM.....	19
15	SKILLNADEN MELLAN DUNS OCH OCKHAM OCH AQUINO ELLER LITE MER GRUNDLIGT OM TRE TRÅKMÅNSAR	20

1 Filosofisk terminologi

Aktualitet & potentialitet	Kroppar har sin naturliga potentialitet, sin strävan. Aktualitet är var de befinner sig i potentialitet. Aktualitet föregår potentialitet i stort men potentialitet föregår aktualitet hos individen.
Antilogik	Överbevisningsmetod, utvecklades av Protagoras. Gör svag tes stark och omvänt.
Atomism	Verkligheten består av ett ändlöst antal odelbara materialpartiklar
Attribut	Utmärkande egenskap eller tillhör till den angivna företeelsen
Dialektik	A) Diskussionsmetod Tekniken att argumentera genom att väga skäl och motskäl mot varandra. B) Elenkos (motbevisningsmetod)
Dualism	Läror som antar två förklaringsprinciper eller två olika slag av beståndsdelar i verkligheten. Ex. Pythagoreernas motsatspar som goda/onda
Dygd	Mänsklig egenskap som anses moraliskt god sparsamhet är en ~ Bet.nyanser: a) spec. mödom: hon förlorade sin ~ en sommarnatt b) allmännare (inriktning på) god moral: ~en fick till sist sin belöning Idiom: göra en ~ av nödvändigheten göra det bästa möjliga av eller foga sig i det oundvikliga
Eristik	Enda syfte att vinna diskussionen. Driva motståndaren till självmotsägelse och tysta honom. Nyttja språkets mångtydighet (flera betydelser av samma ord...) Bryr sig inte om vem som har rätt eller fel bara man vinner diskussionen.
Eudaimonia	Det goda för människan enligt Aristoteles. Själens aktivitet i enlighet med dess förträfflighet.
Hedonism	Filosofisk riktning som betraktar lusten och njutningen som det högsta i livet.
Materialism	Filosofisk uppfattning som hävdar att verkligheten till sitt väsen i första hand är av materiell natur och att andliga yttringar kan härledas ur detta.
Materialister	Materiell förklaringsprincip; luft, vatten, det obestämda
Monism	Filosofisk uppfattning som härleder allting från en enda princip
Naturrett	Tänkt system av oföränderliga rättsliga normer grundat i gudomlig vilja, tingens egen ordning och människans natur
Nominalism	Åsikten att det enda som existerar är ting och namn på ting och att det således inte existerar några begrepp i sig.
Panteister	Allt är besjälade (Pythagoreerna)

Passivt & aktivt intellekt	Det aktiva förnuftet existerar i själen, tänker alltid och ansvarar för aktualiseringen av det passiva förnuftet. Det aktiva intellektet är själens förnuft, det passiva kroppens.
Pluralism	- Fler än två förklaringsprinciper - kulturell och åsiktsmässig mångfald i ett samhälle, en organisation
Realism	Kunskapsteoretisk ståndpunkt enligt vilken det existerar en av medvetandet oberoende yttervärld.
Reinkarnation	Människas återfödande efter döden i en annan jordisk varelses kropp enl. vissa religioner.
Retorik	Platon emot retoriken då han ville ha klara argument. Ogillade liknelser och sätt att få åhörare i speciell sinnesstämning
Skolastisk	En metod utvecklad inom de medeltida skolorna med logisk och filosofisk bearbetning av det dåtida kunskapsstoffet
Sofist	Yttrande som skenbart är egendomligt eller orimligt men i verkligheten kan bevisas genom någon sorts logiskt resonemang och som anv. i syfte att briljera, provocera e.d. Lärare i det gamla grekland som tog betalt för att lära ut visdom.
Stoicism	Filosofisk riktning under senantiken: inom etiken ansåg ~en att man genom att följa förnuftet kunde nå fram till ett orubbligt lugn.
Teleologi	Läran om alltings ändamålsenlighet
Återerinring	Tänk pojke och kvadraters area eller Per och fullständigt gehör.

2 Försokraterna

Filosofin sägs ha sitt ursprung i **Miletos** (grekisk hamnstad på mindre Asiens västkust) ca 600 f.Kr. Försokraterna hade två huvudinriktningar

1) **Naturfilosoferna**

Mest intresserade av kosmologi, teologi och naturförklaringar.

2) **Sofisterna**

Diskuterade praktiska, moraliska och politiska frågor. Hur skall människan uppfostras för att bli goda medborgare?

Luft och andedräkt var tecken på liv alltså fanns ett samband mellan själen och luft.

2.1.1 Thales

Från Miletos, verksam slutet 600-talet f.Kr.

THALES hävdade att allts ursprung var **vatten**.

Två frågor:

- Hur förklaras tingens uppkomst och förändringar?
- Finns det något som består oförändrat genom alla förändringar?

2.1.2 Anaximandros

Efterföljare till THALES i Meletos. ANAXIMANDROS sa att allts ursprung var **TO APEIRON** det vill säga det obestämda eller gränslösa. ANAXIMANDROS hävdade alltså inte, som var brukligt, att allt hade sitt ursprung i jord/eld/luft/vatten utan *aperion* var allts urämne. Allt bildades från **APERION** och allt återvänder dit när det uppöses.

2.1.3 Anaximenes

Från Miletos och efterföljare till Anaximandros. Allt består av luft. Beroende på tjocklek formar luften eld, vind, moln, vatten jord och sten. Ur detta bildas allt annat. Rörelsen är evig och förändringar uppstår ur rörelsen.

2.1.4 Xenofanes

En gud utan människoform. Gud lika överallt = sfärisk. Stort inflytande på senare tänkare.

2.2 Pythagoréerna

2.2.1 Pythagoras

Från Samos i Egeiska havet. Flyttade till Kroton i södra Italien omkring 520 f.Kr. Startade en religiös sekt och skola som fick stort politiskt och intellektuellt inflytande.

- Trodde på själavandringsläran
 - 1) Själens odödlighet.
Vi är inte dödliga fast vår nuvarande kropp är det. Är inte destinerade till Hades.
 - 2) Vår kroppsliga natur är tillfällig.
Vårt kroppsliga liv är ett straff/prövning. Målet är befrielse från reinkarnationernas kretslopp.
 - 3) Ontologisk dualism
Kosmos är tudelad mellan det goda och det onda. Kampen mellan dessa driver de kosmiska cyklerna. Ingen sida kan övervinnas annat än temporärt.
 - 4) Allt som lever är besläktat.
Olika inkarnationsformer.
 - 5) Hela universum besjälat.
Ingen oorgansk materia allt lever.
 - Undervisning i matematik
 - Undervisning i geometri
 - Undervisning i harmoni (musikens harmonier kan förklaras matematiskt)
- Ansåg att världen var styrd av matematiska idéer men kom att konstatera att världen inte var helt rationell (vilket de hade hoppats) då de upptäckte irrationella tal ex $\sqrt{2}$. Detta eftersom ting var tal, tal kunde vara irrationella, alltså kunde ting vara irrationella. Hans slutsats kom att bli att världen inte är helt god, helt rationell eller helt perfekt.

2.3 Herakleitos

Aristokrat från Efesos. Levde i slutet av 500-talet och början av 400-talet f.Kr.

LOGOS princip enligt vilket saker är organiserade. Sakers natur beror på en strid mellan motsatser. Om allt skulle vara i balans och vila skulle världen gå under. Detta kom att kallas **motsatsernas enhet**, motsatser återfinns alltid i ett ting. Konflikter bidrar till föränderligheten. Vidare hävdade HERAKLEITOS att **allting rör sig**, allting befinner sig i förändring. Exempelvis elden som är eld, men som hela tiden ändras beroende på lågorna, bränslet etc. Det är inte möjligt att stiga ner två gånger i samma flod eller att vidröra en dödlig i samma tillstånd två gånger.

2.4 Eleaterna

2.4.1 Parmenides

Från Elea i Italien verksam under första delen av 400-talet f.Kr.

Begreppanalysens och logikens fader. Grundare till den Eleatiska skolan. Hård logisk argumentering och logiska paradoxer.

Skrev på hexameter. Verket uppdelat i tre delar

- 1) Introduktion
- 2) Sanningens väg Tillbakavisar sinnena och användandet av förnuftet
- 3) Skenets väg Hur värden ser ut enligt våra sinnen.

Grundtanken var **”att det är och inte kan inte vara”**. Om allting är finns inte tiden då det blir omöjligt att säga att ”det var” eller ”det kommer att bli”.

Parmenides pratade om **simul nunc** = evigt nu och den naturliga följderna av detta att det är omöjligt att något skapas eller försvinner.

Teser:

- a. Verkligheten kan inte bli till eller upphöra att vara.
- b. Varat är odelat, enhetligt, ett
- c. Varat är fullständig, unikt, oföränderligt
- d. Varat är symmetriskt och lika överallt.

Parmenides förutsätter att sann kunskap förutsätter något absolut och oföränderligt. Vi kan inte ha sann kunskap om något som förändrar sig. Sinneserfarenhet är inte en säker kunskapskälla. Kunskap nås endast genom det rena tänkandet.

Parmenides hade två lärjungar; MELISSOS och ZENON där den senare är den mer kända.

2.4.2 Zenon

Lärjunge till PARMENIDES känd för sina **paradoxer**.

- Om ett ting inte har något läge kan man inte skilja ting åt genom att hänvisa till deras lägen. Ex Bordet är i ett rum som är i ett hus som är... Tänkbara hänvisningar uppvisar oändlig regress.

- Om det finns många ting måste de vara så små att de inte har någon storlek och så stora att de är oändliga. (Dock baserat på falska premisser)
- Fyra argument om rörelsens möjligheter
 - 1) **Tudelingen**
Antag att föremål är oändligt delbara.
Man kan inte passera ett oändligt antal punkter på en ändlig tid.
 - 2) **Achilles och sköldpaddan**
Antag att föremål är oändligt delbara.
Achilles kommer aldrig ikapp sköldpaddan och försprånget är proportionellt till relativa hastigheten
 - 3) **Den rörliga ledan**
Antag att föremål är ändligt delbara
 - 4) **Den flygande pilen**
Antag att föremål är ändligt delbara
Förutsätter den falska premissen att "*Allt som upptar en volym lika stor som sina egna dimensioner måste vara i vila.*" Premissen är falsk! Det följer inte att föremålet är i vila för att det upptar sina dimensioner. Dessutom att det är omöjligt att ett föremål inte upptar sina dimensioner!
Dela flygsträckan. Betrakta momentant. Pilen är stilla i varje ögonblick.

2.5 Senare försokrater

2.5.1 Anaxagoras

Verksam i mitten av 400-talet f.Kr.

En del av allt i allt. I början fanns blandning av ett oändligt antal oändligt små ting. Tingen som vi ser dem är det de är mest av. Trodde på en aktuell oändlighet av föremål och att allt är oändligt delbart. Detta motsäger ZENONS argument mot oändlig delbarhet men ANAXAGORAS kunde ej bemöta ZENONS argument.

Det enda undantaget och det rena tinget är **nous** = förståndet/förnuftet/medvetandet. Anses mer sofistikerad än EMPEDOKLES.

2.5.2 Empedokles

Från Akragas, Sicilien.

Teorin baserades på fyra element jord/eld/luft/vatten och två krafter kärleken och striden. Elementen förenas genom kärleken och återgår till elementen genom stridens kraft.

2.6 Atomisterna

LEUKIPPOS från Miletos och **DEMOKRITOS** från Abdera (samtidig med Sokrates)
Atomisterna stod för den första konsekvent materialistiska filosofin. Det enda som existerar är atomerna och tomrummet mellan dessa.

Atomerna = det som är

Tomrummet = det som inte är

Atomerna varierar i storlek men är osynliga.

2.7 Sofisterna

Sofisterna var verksamma 460-380 f.Kr. Sofisterna var kringresande lärare som undervisade i många olika ämnen mot betalning. Gjorde anspråk på att kunna göra folk visa och kunniga. Sofisterna fick en betydande roll då den direkta demokratin var på frammarsch och det gällde att kunna tala väl och att övertyga.

Sokrates var kritisk mot sofisterna då de enligt Sokrates lovade mer än vad de höll.

Sofisterna sa att de kunde lära ut dygd vilket Sokrates motsatte sig.

SOFOS = vishet

FYSIS = natur

NOMOS = sedvänja

☞ Dialektiken som diskussionsmetod

Diskussion mellan två eller flera personer, ex Platons dialoger.

☞ Dialektiken som motbevisningsmetod

Sätt två motstridiga påståenden mot varandra och diskutera genom frågor, svar och prövning av svaren vilken av de två teserna som kan accepteras som sann och riktig och vilken som skall förkastas.

De två viktigaste sofisterna var **PROTAGORAS** och **GORGAS**.

2.7.1 Protagoras

Från Abdera på Trakiens kust. Till Athen efter mitten av 400-talet. Framställs som lärare i dygd. Försvare av den Athenska demokratin. Drevs från Athen efter att ha dömts för ogudaktighet. Skrifter brändes på bål.

Har skrivit

OM GUDARNA

OM SANNINGEN

”Människan är alltings mått, både om de ting som är, att de är, och om de ting som inte är, att det inte är”.

Människan är alla tings mått = HOMO MENSURA. Allting är som det förefaller för varje individuell människa vilket innebär fullständig relativism och omöjliggör existensen av en absolut sanning.

Vilket påstående man än gör finns ett motargument. Försöker göra den svagare tesen starkare och omvänt.

2.7.2 Gorgias

Från Leontinoi, Sicilien. Lärde ut retorik.

Radikalt fientlig mot naturen.

- 1) Det finns ingenting.
- 2) Även om det fanns något skulle vi inte kunna veta det.
- 3) Även om vi kunde veta det, skulle vi inte kunna meddela detta till andra.

3 Sokrates

470 – 399 f.Kr.

Sokrates är känd för eftervärlden genom hans lärjunge Platon. Platons tidigare dialoger är mer sokratiska än de senare vilka påverkades mycket av Platons egna läror.

Sokrates agerade mycket osjälviskt och tog aldrig betalt för sina föredrag eller diskussioner. Han jämförde sig själv med en barnmorska som ständigt "förlossar" nya tankar och hans sokratiska metod har också, redan av honom själv, kallats maieutik (barnmorskekonst).

Sokrates anklagades för ogudaktighet men dömdes till döden för fördärvande av ungdomen. Sokrates fick tömma en giftbägare med odört.

Sokrates omtalades av oraklet i Delfi som den visaste mannen i Grekland. Något som Sokrates inte förstod då han själv sade sig inte veta något. Sedermera sade han att *man är vis om man vet att man inte vet*.

Sokrates hård mot sofisterna och deras utläring av retorik, en konst Sokrates säger bara är kosmetisk och utan betydelse för det viktiga i livet, tillskillnad från kunskap som är av stor betydelse.

Sokrates gillade tankespråk i Delfi: "*Känn dig själv*" Sokrates hävdade ingen dygd och ingen kunskap utan självkänedom och kunskap och omsorg om en själv och ens själ.

Motparten till Sokrates i Platons dialoger lämnar ofta dialogen endast med insikten att de inte visste vad det trodde de visste. Det är sällan de går där ifrån med ett konkret svar.

Använde induktiva argument, som här syftar till att Sokrates lät ett enskilt fall var modell för att styrka en allmän lärdom eller princip. Sokrates argumenten tvingar ofta motparten att säga emot sitt första argument till stort förtret för motparten.

Tre klassiska teser från Sokrates

- 1) Dygd är kunskap (dygd = ARETÈ)
- 2) Insiktsdeterminism = Ingen gör det onda frivilligt.
Om man har den rätta kunskapen, handlar man också rätt: Vet man vad det goda är, gör man det goda. Om man gör fel, gör man det på grund av bristande kunskap.
- 3) Dygd kan läras

4 Platon

Född 427 f.Kr., Död 347 f.Kr.

Platon var Sokrates lärjunge. Lämnade Athen för Megara efter Sokrates död.

Kom under inflytande av EUKLEIDES (eleat).

Till Sicilien på inbjudan av Dion för att fostra Dionyses II. Osams med Dionyses I → tillbaka till Athen. Platon återvände vid två tillfällen till Sicilien och Dion men utan större framgång.

4.1.1 Akademien

Platon öppnade egen skola och uppkallade den efter den plats där den anlades, **AKADEMIEN**. Vid Akademien var många matematiker verksamma så som ex. EUDOXOS.

Platons systerson tog över AKADEMIEN vid Platons bortgång. AKADEMIEN levde kvar 900 år. Först år 529 e.Kr. stängdes Akademin av kejsar Justinianus.

4.2 *Platonska tidiga dialoger*

Platons tidiga dialoger handlar ofta om kardinaldygderna. Dialogerna kallas även Sokratiska dialoger

📖 APOLOGIEN
Sokrates försvarstal.

📖 GORGIAS
Platon argumenterar för varför man skall läsa filosofi.

📖 KRITON
Samtal mellan Sokrates och Kriton där Kriton uppmanar Sokrates att fly men Sokrates vägrar då det skulle vara emot hans läror.
Om man vet vad som är rätt gör man det rätta.

📖 EUTYFRON
Fromhet – Behaga gudarna. Varför behagar ett offer gudarna? Är X gott därför att det behagar gudarna eller behagar X gudarna för att det är gott?

4.3 *Platonska dialoger från mellanperioden*

📖 MENON
Tesen om återerinring (*Anamnesis*). Kunskap är något vi egentligen har. När vi lär oss drar vi oss till minnes det vi egentligen redan visste. Om all kunskap är återerinring kan det inte finnas någon första kunskap. Tesen ger sålunda upphov till en oändlig regress. Visar tesen genom att en pojke räknar geometri. Själens är odödlig och har alltid levat. Sjel = *Psyche*.

Jämför med Sokrates som söker kunskap och säger att han inte har kunskap. Hur vet man då vad man skall leta efter? Detta är ett klassiskt sofistiskt dilemma; Antingen vet man vad och då är det inte att lära, eller så vet man inte och då vet man inte vad man skall leta efter...

📖 GÄSTABUDET
Dryckesslag om kärleken och dess roll i kunskapssökandet. Bra personbeskrivningar.

📖 FAIDON
Faidon återberättar för Platon (som inte var där på grund av sjukdom) om Sokrates sista dag innan han tömde giftbägaren. Dialog om själens odödlighet. Sokrates inte rädd för döden då döden är själens befrielse från kroppen och kroppens begränsningar.
Faidon avslutas med ”Kriton, vi är skyldiga Askleipos en tupp. Ordna det och glöm det inte!” (Askleipos = läkeguden) En del av Sokrates uttalande tros vara Platons.

Platon försvar två teser i Faidon:

1) **Formläran**

Vad är formerna? Platon svarar på frågan om vad som är bestående i all förändring – det som är i och för sig och som aldrig förändras sig. Enskilda ting bildas och försvinner men formen är oföränderlig.

Det sköna i sig. Det goda i sig. Det sanna i sig.

2) **Läran om själens odödlighet.**

☺ ”Fega omoraliska filosofer reinkarneras som kvinnor... ☺

📖 STATEN

Platon skisserar idealstaten, utvecklar sitt uppfostringsprogram, sin kunskapslära, sin lära om själen och ger antydningar om sin metafysik.

- Grottanalogin

- Den delade linjen

-

Handlar egentligen inte om idealstaten utan om rättrådigheten.

Tre slag av goda ting:

3) Det goda som mål

Vi söker för dess egen skull

4) Det goda som mål och som medel

Vi söker det både för dess egen skull och också för sin nytta.

5) Det goda som medel

Vi söker det bara för sin nytta, ex. illasmakande medicin, pengar.

4.4 **Platons sena verk**

I dessa är ej längre Sokrates huvudperson då Platons lära divergerat för mycket från Sokrates.

📖 PARMENDIES

Platon kritiserar sin egen lära om formerna.

Den tredje människans argument

📖 SOFISTEN

Filosofisk logik

📖 THEAITETOS

Kritik av sinneskunskapen och av Protagoras relativism.

📖 TIAMAIOS

Demiurgen = skapelseberättelse. Det mest kända av Platons verk under medeltiden.

📖 FAIDROS

Mera om kärlek, själavandring och livet efter döden. Kritik av värtalighetskonsten och skrivna ordet. Talade ordet är det enda viktiga.

4.5 *Platons ålderdomsverk*

📖 STATSMANNEN

📖 LAGARNA

Den praktiska statsordningen i motsats till den verklighetsfrämmande Statens ideal. Huvudmålet med Staten är inte idealstaten utan rättrådigheten.

5 Aristoteles

384 – 322 f.Kr.

Som son till makedonske kungens hovläkare föddes Aristoteles i Stagieria i norra Grekland. Kom till Aten arton år senare och gick i Platons akademi i tjugo år. Blev lärare åt Alexander (senare den store (är den gordiska knuten rentutav filosofisk?)) innan han startade sin egen skola – Lykeion.

Aristoteles har mycket likt med Platon men förnekar idéerna blott vilket gör att skillnaden mellan de två blir rätt markant.

5.1 *Aristoteles Logik*

Aristoteles grundade den formella logiken. Hans teorier om syllogismer har av senare generationer utvecklats till dagens logik. Aristoteles studerar satser som säger något om alla, några eller inga av en viss grupp och finner giltiga slutsatser baserade på giltigheten hos de ingående termerna. Argumenten kan delas in i tre figurer: $_ b \text{ är } c$ och $_ a \text{ är } b$ alltså $_ a \text{ är } c$ där $_$ är alla, inga, några eller några – inte.

5.2 *Vetenskap*

Vetenskap är för Aristoteles en undersökning av naturens former. Naturliga föremål har vissa FORMER och de förändringar de kan undergå är begränsade till dessa former. Form är inte samma sak som Platons idé, men det finns en omisskännlig likhet mellan de två kategorierna med skillnaden att Aristoteles form inte är skild från naturen medan Platons idé är höjd över densamma. Aristoteles menar att arterna utgör de varaktiga aspekterna på naturen medan enskilda ting är mer eller mindre tillfälliga.

Materia bygger upp enskilda ting och är således upphovet till variationer från formen. Vetenskapsmannens uppgift är att ta reda på formen bakom materian. Att förstå likheter mellan ting (läs hitta arter och slakten) och förstå varför ting är som de är. Dock börjar vetenskapen med att man förstår de primära premisserna – de som fungerar som bevisning på något annat sätt än genom bevisning (solklart...).

Aristoteles menar att teorin om återerinring (typ minnesvandring) är absurd utan att det är empiriskt enligt ett teorem som senare skulle komma att kallas för genetisk epistemologi – återkommande **sinnenstryck** ger, om de är varaktiga, **perception** som om den återkommer ger **erfarenhet** och som i stor mängd ger **kunskap**.

Aristoteles menar att målet med sina verk är att få läsaren att inse de allmänna sanningar som vetenskapen bygger på. Han kallar detta förfaringssätt för dialektiskt – utgår, till skillnad från vetenskapen, från premisser som är sanna för det mesta – vad som helst kan alltså användas som premiss bara det accepteras av deltagarna i en diskussion. Aristoteles börjar ibland sina arbeten med en översikt över andra tänkares idéer för att ha ett diskussionsunderlag i sitt verk – en utgångspunkt för dialektik.

Biologin är Aristoteles modellvetenskap. Hans kunskap om biologiska fenomen är enorm (även om det senare visat sig att en hel del var fel...) Inom fysiken kommer dock något viktigt. Aristoteles presenterar någonting som är ansvarigt för rörelse hos andra ting utan att själv vara rört. En s.k. förste rörare. Aristoteles anser att denne måste finnas för att rörelse eller förändring överhuvudtaget skall kunna existera. Vi måste alltså förutsätta Guds existens för att förstå det vi observerar i världen.

Aristoteles menar att förändring är förverkligandet av det potentiella som potentiellt... Alla ting har i sig inbyggt en potentiell kraft och strävar efter att hitta sitt jämviktsläge och därför rör sig elden uppåt, kroppar nedåt etc. Dock kräver förverkligandet av en potentialitet en orsak och en verklig sådan. Aktualitet föregår potentialitet i naturen i stort, men potentialiteten är den föregående hos individen. Samma förhållande gäller mellan materia och form. Varje enskilt ting är en kombination av form och materia som uppkommer då formen tvingar sig på materian. D.v.s. formen föregår materien i naturen i stort. Den förste röraren är, inte helt otippat – ren form utan materia och utan potentialitet.

Aristoteles menar att det finns fyra svar på frågan – varför är det så? Fyra orsaker...

1. Materiella orsaken – Det från vilket ett ting blir till och som varar.
2. Formella orsaken – Formen, mönstret. Definitionen av någots väsen.
3. Verkande orsaken – Den främsta källan till förändring.
4. Målet.

5.3 *Metafysiken*

Vetenskapen om varandet som varande är detsamma som teologi.

Om en definition som motsvarar ett ords användning är detsamma i olika fall har vi synonymi och motsvarar den inte har vi homosynonymi. Exempel på det sista är att klimat, människor och symptom kallas för friska fast det förhåller sig till hälsa på olika sätt. Hälsa är därför ett fokus för ordet frisk. Och samma fokala begrepp, medicinsk, används om det fokala tinget, läkaren, som om de ting som står i relation till det fokala tinget.

Alla ting som existerar är underordnade substans. Villkoret att vara substans uppfylls enbart av Gud och det som närmar sig det gudomliga inom oss – förnuftet. Om vi betraktar ett samtals objekt kan det som sägas antingen sägas om subjektet eller vara inneboende i det (att vara beroende av det för sin existens). Givet detta kan man ställa ett antal frågor om subjektet. Ex hur ser det ut? Vad är det? Etc. Svaren på dessa frågor anger substans, kvalitet, kategori etc vilka är kategorier. Om man tar ett enskilt ting svarar på vad som är det vidaste av svaren på frågan om tingets essentialitet får man tingets kategori. Ex för människan – substans, för en aln – kvantitet och för vitt – kvalitet.

Kvalitet osv. existerar då de beror av substans. Substans är detsamma som essens. Bara det som är identiskt med sin essens är substans och inget sammansatt av materia och form uppfyller kriteriet. Det betyder att arter snarare än de individuella existenserna är det varaktiga. Och det man kan ta med sig är att Gud är det enda som består enbart av substans och att alla är beroende av och beror av Gud.

5.4 Själen

1. Växter – förse sig med näring, reproducera sig och dö
2. Djur – sinnesförmåelse och ofta rörelseförmåga
3. Människa – tanke och förnuft

Sjätte sinnet – det sinne som behövs för att klara av intryck från fler än ett sinne och uppfatta dessa samtidigt.

Vissa perceptionsobjekt är essentiellt knutna till ett sinne som färg för synen medan andra bara tillfälligtvis perceptioneras av ett visst sinne – ex en björn eller Klas Ingesson. Det finns inget organ för intellektet och intellektet är inte existerande förrän det tänker – då tankeförmågan är snudd på obegränsad behövs inget begränsande organ och det är således svårare att öppna tanken än ögonen. Förnuftet är dock odiskutabelt knutet till människokroppen. Ingen själ utan kropp, men dock nedärvda själsegenskaper.

5.5 Etiken

För att människan skall kunna utöva sin funktion krävs ett visst materiellt välstånd och ha en god skyddande ande (vara begåvad). Människan vill uppnå den bästa formen av liv – uppnå *areté*. För att uppnå det goda livet fodras den rätta karaktären samt undervisning. Moralisk dygd är en medelväg mellan extremer av passioner eller handlingar. Denna medelväg är baserad på studier av konstater där undvikandet av extremer är ett medel för framgång.

Människan är även, enligt Aristoteles viljesvag och gör ibland de vi inser att vi inte borde göra. Aristoteles menar att människan känner dragning till lusten och begäret och man kan mer eller mindre bara hoppas att människan förstår sitt eget bästa och drar sig mot det mest gudalika inom oss – förnuftet.

Och Per – glöm inte Rafaels ”skolan i Athen” som hängde i rummet innan Sixtinska kapellet där Platon pekar upp mot himlen medan Aristoteles pekar ned mot jorden.

6 Epikuros

Den epikureiska skolan var ej särskilt debattvillig utan snarare en filosofi filosofer emellan. Grundtanken är influerad av Demokritos d.v.s. världen består av odelbara atomer som faller genom tomrummet och bildar saker genom kollisioner då de böjer av från sin ursprungliga bana. Fri vilja är endast en produkt av slumpen. Det centrala budskapet sammanfattas lite käckt i den fyrfaldiga boten – gudarna har inget med oss att göra, döden betyder inget för oss, lust är lätt att uppnå och smärta varar inte länge (avslappnat värre, Mankys anm.)

När vi dör löses kroppen upp och atomerna frigörs.
Lust uppstår genom att atomer påverkar kroppens och själens atomer. Vishetens slutgiltiga mål är frihet från ångslan.
Politiskt är det vänskapen som står i första rummet.

7 Stoikerna

Stoikerna betonar kontinuitet till skillnad från atomismen. Man skiljer på kroppar (det mesta) och okroppar (tankar etc.). Kroppar bestäms av form och materia där den förra utgör tingens rationella principer. Dessa utgör världens själ (pneuma). Systemet var trots tanken om en pneuma deterministisk och angelägenheten att bevara den fria viljan var, liksom hos epikuréerna, imponerande.
Det stoiska idealet innebar ett liv i enlighet med naturen. Den högsta visheten för människan är att sträva efter att vara i fullständig harmoni med förnuftet. Enbart rationalitet är gott och enbart dess fullständiga motsats ont. Att leva gott är att leva plikttroget och känslolöst.

8 Plotinos och Nyplatonisterna

En dåtida konkurrent till kristendomen, och förbjöds naturligtvis av densamma år 529... Plotinos tillhandahöll en metafysisk bild av verkligheten av ett slag som går tillbaka till Platon. Verkligheten är ett kontinuerligt utflöde från ett centrum som utgör kraftkällan och bestämmer vad som utvecklas därifrån. Den lägsta graden av kraft finns hos materien som enbart innehåller negativ natur. Om man vill identifiera sig med kraftkällan skall man vända sig mot det Ena (kraftkällan...) Det ena är den första graden av verklighet, den andra är Intellectet (nous) och den tredje är Själen (psychê). Nous härleds ur det Ena, medan själen härleds ur det två övriga. Intellectet flerfaldigas genom uppdelning av idéer medan själen flerfaldigas genom att finnas i alla ting. Handlingen är en blek kopia av kontemplerationen. De tre graderna av verklighet är de tre hypostaserna.
Det Ena betraktas ibland som Gud, intellectets värld är begreppsvärlden medan sinnesvärlden ordnas av världssjälen (psychê).

9 Skeptikerna

Skeptikerna menar att man bör vänta med att ta ställning då man inte har någonting annat än företeelser - att hålla sig till det som är sant vid ett tillfälle ger sinnesfrid. Den enda riktiga hållningen är att avvakta med att ta ställning, att vara tillfreds med företeelserna, vilket visar sig leda till lycka.

10 Augustinus

Skrev i religiös anda bl.a. ”Bekännelser”.

Föregångare till Descartes med frasen ”om jag felar, existerar jag” upphov till den aningen mer berömda ”*cogito, ergo sum*” – Augustinus menade att om vi inte erkänner oss själva och det som är bra/rätt kan vi aldrig vara skeptiska eller anse att något är fel och vice versa.

Augustinus menade att eviga sanningar, såsom logik och matematik, är tecken på upplysning genom Gud och således också ett bevis på att Gud existerar. Kunskap är i sin tur upplysning genom Gud – detta gäller då VIKTIG kunskap, evig kunskap.

Augustinus menade att skapelsen skedde ur intet och lyckas kombinera detta med att Gud är evig genom att mena att tiden är subjektiv och att skapelsen skedde i tidens begynnelse för människan, men inte subjektivt för Gud – där subjektiv är objektiv... Människans mål är även att bli ett med Gud.

Världen är förutbestämd då den i skapelsen placerat ut frön av framtiden, människan har dock fortfarande fri vilja vilket kanske inte är helt solklart hur man kombinerar dessa två. Augustinus menade dock att det var möjligt då viljan återigen är subjektiv.

11 Araberna och filosofins svacka

Under medeltiden hade filosofin en riktig svart period i Europa. Det ansågs som kätteri att ägna sig åt något som filosofi och böcker brändes på löpande band. De europeiska filosoferna förde inte direkt filosofin framåt utan snarare tvärtom.

I arabvärlden däremot fanns, förutom viljan att tänka fritt, originalmanuskript från både Platon och Aristoteles bevarade. Araberna var mer inne på Aristoteles och renade denne från den nyplatonism som smugit sig in i många översättningar. Araberna ägnade mycket tid åt logik och dialektik och det är tack vare denna gärning som Aristoteles och Platon finns bevarade.

Anselms gudsbevis kan vara rätt bra att ha: Anselm menar att tror vi på Gud erkänner vi honom. Tror vi inte på Gud erkänner vi att vi inte tror på det som är Gud och att vi då erkänt Guds existens... solklart logiskt. Jag erkänner inte din laserblick vilket innebär att någon måste ha en laserblick...

12 Thomas ab Aquino (1225-74)

Thomas var en dominikansk munk som filosoferade i en skolastisk anda och bland annat skrivit ett verk som allmänt anses som det tråkigaste verk som någonsin skrivits (kommentarer till Aristoteles).

Naturen består för Thomas ab Aquino av form och materia enligt aristotelisk tradition och Gud är då ren form. Thomas ab Aquino införde begreppet ”materia i bestämd kvantitet” i ett försök att skilja individer åt. Två individer som är i stort sett lika skiljs åt

genom att de är gjorda av ett material som befinner sig i olika avgränsade delar av rummet, även om de ej kan skiljas åt på andra sätt.

Hans änglateori är rätt skön – änglar kan bara skiljas genom att de har olika form och således olika, individuella, arter och de är dessa olika arter som bildar himlakropparna... Det anses att Thomas ab Aquino lagt något eget till Aristoteles ramverk – distinktionen mellan essens och varande (existens) – ett tings varande är förverkligandet av den natur det har; utan detta förverkligande skulle naturen bara vara potentiell. Man gör en distinktion mellan ett tings begrepp och dess aktualiserande.

Thomas ab Aquino ville ha ut mer av sin Gud än vad Aristoteles teorier tillät. Thomas ab Aquino bevisar Gud på samma sätt som Aristoteles. Det måste finnas en förste rörare för annars skulle inte rörelsen ha startat. Thomas ab Aquino bevisar Gud med fem argument, men det är ovanstående som är det tyngsta. Enligt Thomas ab Aquino skapade Gud världen ur intet genom fri vilja – här skiljer sig Aristoteles och Thomas ab Aquino sig lite då tron tar överhand över... förnuftet.

12.1 Aquinos femdelade gudsbevis

- 1) Det finns rörelse i världen och något måste ha börjat rörelsen.
- 2) Det kan inte finnas en oändlig följd av orsaker. (Oändlig regression)
- 3) Då ting uppstår och försvinner är de villkorliga och villkorliga ting kan bara existera om det finns något som existerar nödvändigt och som är orsaken till deras existens – läs Gud.
- 4) Om det finns något bättre måste det finnas det bästa och det mest fullkomliga (det bästaste) är GUD.
- 5) Tecken på ändamålsenlighet i världen visar på existensen av en formgivare – återigen, GUD.

Thomas ab Aquino:s själsbegrepp är ungefär som Aristoteles med den skillnad att själavandring är ett nödvändigt ont för den gode munken. Thomas ab Aquino pratar om Aristoteles sex sinnen plus fyra inre sinnen – förmågan att behålla sinnesbilder; förmågan hos ett djur att se vad som är byttigt/fientligt; en besläktad förmåga hos människan; förmågan att bevara och behålla dessa uppfattningar. Utöver dessa finns de elfte (!) sinnet – viljan. Viljans mål är goda och det sanna goda finns i Gud.

13 Johannes Duns Scotus

Hade ”hederstiteln” *doctor subtilis* och var även han en Aristotelesstolkare med inslag av sin kristna tro. Hans Guds bevis är oerhört komplicerade och han för inte filosofihistorien särdeles långt framåt. Han skall dock ha cred för begreppet formell distinktion vid sidan om saken . en distintion som har att göra med ett tings form eller essentiella egenskaper.

14 Vilhelm av Ockham

Intuitiv kunskap är en form av uppfattning av ett objekt som faktiskt föreligger, som är sådan att kunskapen är uppenbar; abstraktiv kunskap är en uppfattning av ett objekt som är oberoende av villkoren för dess existens.

Nominalismens store företrädare.

Ockhams rakkniv – sparsamhetsprincipen. Storheter skall inte mångfaldigas mer än nödvändigt.

15 Skillnaden mellan Duns och Ockham och Aquino eller lite mer grundligt om tre träkmånsar

Johannes Duns Scotus invändningar mot Thomas ab Aquino rör läran om kunskap genom analogi. Begreppen varande, god och sann är entydiga och om inte kunskap vore entydig vore sanningar om Gud omöjliga att få. Johannes Duns Scotus menar, till skillnad från Thomas ab Aquino, att viljans herravälde råder över intellektet.

Individualiteten hos ett enskilt ting kallar Johannes Duns Scotus för HAECCEITAS och förkastar Thomas ab Aquino's tes om materia i bestämd kvantitet som utgör principen för individuering (individualisering) och menade istället att det måste finnas något internt i individen som ger den dess individualitet. Detta HAECCEITAS behöver inte vara känd för oss och vi kan inte hänvisa till det när det skiljer ting åt, men den finns och är känd av Gud.

Johannes Duns Scotus menar att intellektet samverkar med fantasmer, men han och Vilhelm av Ockham anser även att vi har intuitiv kunskap om föremålets existens. Kunskap om gemensamma naturer beror på intellektets samverkan med fantasmer, medan kunskap om deras haecceitas inte är möjlig i detta liv; kunskap om deras existens är emellertid en fråga om intuition. Johannes Duns Scotus och Vilhelm av Ockham gör också en distinktion mellan abstrakt och intuitiv kunskap, där den senare avser föremål utan hänsyn till deras existens och icke-existens. Det är dock möjligheten till intuitiv kunskap, oberoende av intellektets bearbetning, som är viktigt.

Vilhelm av Ockham ansåg att allt som existerar är partikulärt. Intuitiv kunskap är en form av uppfattning om ett objekt som faktiskt föreligger som är sådan att kunskapen om det är uppenbar. Abstrakt kunskap är en uppfattning om ett objekt beroende av villkoren för dess existens. Det finns ingen anledning, till skillnad från Johannes Duns Scotus, till att intuitioner av ting i detta liv måste vara förvirrade på grund av oförmåga att uppfatta tingets HAECCEITAS. All abstrakt kunskap måste vara härledd från intuitiv kunskap.

Vilhelm av Ockham var extremt kritisk mot de traditionella Gudsbevisen. Dessa bevis byggde på premisser som hade att göra med vad som följer av vad eller vad som är möjligt och detta ansåg Vilhelm av Ockham inte räckte för att bevisa Guds existens. Gud måste bevisas empiriskt.

Vilhelm av Ockham och Johannes Duns Scotus var empiriker och de hade ett tidigt rent vetenskapligt intresse.

FILOSOFINS HISTORIA DEL 2

RENÄSSANS TILL 1900

Sammanställning av materialet till deltentamen 2 i Filosofins historia 10p som del av Teoretisk Filosofi A 20p.

Sammanställningen är gjord av
Magnus Anderson
Per Öhrngren
HT2003

INNEHÅLLSFÖRTECKNING:

1	BACON	23
2	HOBBS	23
3	DESCARTES	24
3.1	DESCARTES GUDSBEVIS	25
3.2	DESCARTES DUALISM.....	26
3.3	SKAPELSEN	26
4	SPINOZA	27
5	LEIBNIZ	28
6	JOHN LOCKE	28
7	GEORGE BERKELEY	29
8	DAVID HUME	31
9	THOMAS REID	33
10	UPPLYSNINGEN	34
11	IMMANUEL KANT	36
11.1	KRV – TRANSCENDENTAL IDEALISM.....	36
11.2	KRV – DET SYNTETISKA A PRIORI	38
11.3	KRV – ESTETIKEN OCH ÅSKÅDNINGSFORMERNA	38
11.4	KRV – ”ANALYTIKEN” OCH HÄRLEDNINGEN AV KATEGORIERNA.....	39
11.5	KRV – ”ANALYTIKEN FÖR PRINCIPER”	40
11.6	KRV – DIALEKTIKEN.....	41
11.7	KANTS ETIK	43
11.8	KRITIKEN AV OMDÖMESKRAFTEN	44
12	JOHANN GOTTLIEB FICHTE	44
13	FRIEDRICH WILLHELM JOSEPH VON SCHELLING	45
14	HEGEL	45
15	ARTHUR SCHOPENHAUER	46
15.1	VÄRLDEN SOM VILJA OCH FÖRESTÄLLNING	47
16	FRIEDRICH NIETZSCHE	48
17	KIERKEGAARD	49
18	J.S. MILL	49
19	PRAGMATISM	50
20	ORDLISTA	51
21	VACKRA CITAT...	52

1600- och 1700-talens filosofer delas in i rationalister och empirister. Till den första skolan hör Descartes, Leibniz och Spinoza medan Locke, Berkeley och Hume hör till den senare. Indelningen är måhända inte helt korrekt då de ex finns rationalistiska drag hos Locke men det är praktiskt att skilja på dessa två grupper av filosofer...

1 Bacon

1561-1626

Upprättade ett program för att söka vetenskaplig kunskap. Programmets syfte var att upptäcka naturens former, de underliggande strukturer och lagar som styr fenomenen. Han kallade det för *Instauratio magna*. Nyckelelementet är induktiv logik – negativa fall har större kraft och är rätt metod för att eliminera olämpliga kandidater till rollen som den form som förklarar fenomenen. Ett motbevis fyller syftet bättre än hur många bekräftanden som helst.

Bacon lägger upp tre tabeller för att åstadkomma det han vill:

1. närvaro
2. frånvaro
3. grader

I exemplet värme samlar man i tabell ett ihop exempel på värme i syfte att eliminera vad de inte har gemensamt. I tabell två samlar man liksom i den första ihop fall men nu sådana som inte hör ihop med värme. I tabell tre samlar man ihop sådant där värme är närvarande i varierande grad och ser om olika saker varierar på samma sätt som värmen. Tanken är att man nu eliminerat alla orsaker till värme utom den verkliga.

2 HOBBS

1588-1679

Hobbes mest kända verk är **Leviathan** och samtliga filosofiska yttringar nedan formulerade kommer från detta verk.

Allt tänkande är ytterst härlett från sinnesperceptioner. Föreställningsförmåga är en försvagad sinnesuppfattning och minnet en funktion av föreställningsförmågan. Tänkandet beror av minnet. Talet och språket är viktigt för Hobbes – med en uppgift att överflytta ett mentalt sammanhang till ett verbalt.

De enda universella tingen är namnen – en klassisk nominalist.

Det finns även rörelser som kommer inifrån – strävanden. Detta är viljemässiga handlingar och förklarar begär och känslor i allmänhet. Lycka är ständig framgång i att uppnå det som människan emellanåt begär...

I ett krig är människans liv – ”ensamt, fattigt, otäckt, djuriskt och kort”; Manky gillar denna fras...

Människan har inte rätt att göra uppror mot sin härskare hur han än kommit till makten så länge han gör det han är tillsatt att göra, nämligen bevara nationens fred och säkerhet.

3 DESCARTES

1596-1650

Föddes i Le Haye i Frankrike och dog i Stockholm (kanske det viktigaste med Descartes). Descartes kunde inte publicera allt han ville på franska då kyrkan hade vissa invändningar mot det kopernikanska systemet. En del gavs istället ut på latin.

I **Avhandling om metoden** förespråkar Descartes att vi skall söka kunskap på analytisk väg. Han framhåller nödvändigheten att isolera det enkla och att sedan försöka bygga upp en helhet. Metoden är inte enbart filosofisk utan den är allmänt gångbar inom kunskapsökande. Fyra regler ställs upp i denna anda:

1. Att aldrig godta något som sant om jag inte klart insåg att det var det.
2. Att uppdelat vart och ett av de problem jag skulle undersöka i så många delar som möjligt.
3. Att bedriva undersökningar i sådan ordning att jag börjar med de enklaste och lättfattligaste tingerna för att så småningom gradvis höja mig till insikten i de mest sammansatta.
4. Att vara så noggrann och fullständig att jag kunde vara säker på att inte ha utelämnat något.

I del fyra av samma bok flyger satsen *cogito, ergo sum* ur Descartes. Jag tänker alltså existerar jag. Descartes kommer fram till detta genom 1, att observera att vi ofta gör misstag i både perception och tänkande och 2, genom en mer positiv strategi att betvivla saker i allmänhet. Detta metodiska tvivel är en allmän strategi som behövs då det "finns en illvillig demon som systematiskt bedrar oss". Det enda som överlever systematiskt tvivel är *cogito, ergo sum*.

Descartes resonemang bygger på vad som är uppenbart för individen och detta är han först med och det gör Descartes till en revolutionär inom filosofin.

För Descartes är en idé detsamma som något som finns i vårt medvetande när vi uppfattar ett ting. Han menar att det är lättare att få kunskap om den mänskliga själen än om kroppen. Detta då han på sin egen fråga "vad är jag" konstaterar att alla sådana egenskaper som beror av kroppen kan vara sådant som en ondsint demon skapat idéer om och lagt in i mitt medvetande. Det är bara i förhållande till tänkande som jag kan vara säker på att jag existerar. Jag är alltså ett tänkande ting.

Descartes metod för att söka igenom världen innebär att man metodiskt söker genom världen för att nå kunskap. Man ställer sina åsikter, sina förutfattade meningar och det som präntats in i en sedan barnsben mot väggen. Med en tvivlets lupp synar man sanningarna i sömmarna för att rensa ut falska föreställningar ur det intellekt man sedermera vill använda för att se världen ur ett sant perspektiv.

3.1 DESCARTES GUDSBEVIS

Descartes lägger fram två gudsbevis:

- 1) Från tredje meditationen: Descartes delar in idéerna i medfödda, inträffade och av oss själva fabricerade. Om vi skall använda de idéer vi har för att bevisa Guds existens är det nödvändigt att vår idé om Gud är en idé om en verklig Gud. Det är nödvändigt att visa att Gud är orsak till den idé vi har om honom. Om X orsakar Y måste det finnas lika mycket verklighet i X som i Y. Idén om ett fullkomligt väsen måste ha minst lika mycket verklighet genom sig själv som idén har genom sitt objekt. Därför kan inte orsaken vara Descartes själv då denne inte är fullkomlig utan det måste finnas ett fullkomligt väsen som är orsak till idén.
- 2) Från femte meditationen: Existens måste vara en av egenskaperna hos en varelse som uppfattas som försedd med alla attribut i fullkomlig grad. Man kan inte tänka sig en icke-existerande Gud lika lite som man kan tänka sig ett berg utan en dal.

Cartesianska cirkeln – vi behöver Gud som garant för beviskraften hos klara och tydliga idéer, men bevisen för Guds existens beror på att vi känner igen vissa klara och tydliga idéer.

Descartes försöker att svara på detta genom att säga att vi inte behöver Gud som garant för det klara och tydliga idéernas beviskraft, utan bara för det slutsatser vi drar när vi förlitar oss på vårt minne utan att vi uppfattar något klart och tydligt i nuet...

Descartes menar även att själ och kropp är skilda från varandra med argumentet att jag har en klar och tydlig idé om mig själv som ett tänkande ting och en annan lika tydlig idé om kroppen som ett utsträckt ting. Allt det jag klart och tydligt kan uppfatta kan Gud skapa exakt som jag uppfattar det. Det är därför tillräckligt att jag klart och tydligt uppfattar medvetandet och kroppen som olika för att de skall ha olika essenser, och därmed vara olika, utan något egentligt samband. Om du tror på det eller ej beror på om du accepterar tesen att det som klart och tydligt uppfattas som åtskilt i verkligheten har olika naturer.

Det krävs dock samband mellan medvetande och kropp, ty annars skulle vi inte ha förmågor som både handlar om idéer men beror av kroppen – såsom perception och föreställningsförmåga. Upplevelser som smärta och törst ger oss en vink om att Själens inte är lots på skeppet Kroppen utan att sambandet är starkare än så.

Descartes bevisar att Gud inte är någon bedragare och utnyttjar sedan detta när han hävdar att idéerna orsakas av de materiella tingen själva, precis som det är vår naturliga tendens att tro. Idéer måste orsakas av sina objekt själva eller av Gud. Idéerna måste orsakas av något som har minst lika mycket verklighet i formell mening som idéerna har i objektiv. Detta då de idéer vi finner klara och tydliga med hjälp av våra sinnen inte kan vara sanna om Gud är en bedragare. (Hamlyn s 150)

Det är endast de idéer som är klara och tydliga vi kan förutsätta vara sanningsenliga – det naturliga ljuset. Därför är exakt kunskap om materiella ting begränsad till vad som kan uppnås genom geometrin.

I Descartes sista verk, **Själens passioner**, lägger Descartes fram teorin om att medvetandet har sitt säte i talkottkörteln och är kopplat till kroppen genom den. Denna körtel påverkar livsandar i nerverna som sedan i sin tur påverkar den... Djurens kroppar är maskiner och det är bara själen hos människan som skiljer dem från djuren.

3.2 Descartes dualism

Descartes dualism handlar om de två substanser som finns i Descartes värld: rent tänkande och rent utsträckta. Dessa begrepp har inte någonting gemensamt och kan förstås skilt för sig, sålunda hör de till olika slag av substanser. Substanser kan vi inte ha någon direkt kunskap om, vi känner endast deras väsentliga attribut. Descartes har två typer av ting eller individuella substanser i sitt universum: Okroppsliga, som själar, änglar och Gud, och kroppsliga ting som är utsträckta. Descartes lämnar ett problem olöst: Hur kan dessa två olika substanser, som inte har något gemensamt, existera i ett och samma ting, människan?

3.3 Reell skillnad mellan kropp och själ

Enligt Lilli bevisar Descartes den reella skillnaden mellan kropp och själ i följande steg:

- 1) Klart begrepp om vad själen är och att själen är skild från varje begrepp om en kropp.
- 2) Sanningsregeln enligt 3.4
- 3) Ett tydligt begrepp om kroppen och om den kroppsliga naturen.
- 4) Att visa att kropp och själ är två reella ting, skilda från varandra och kan existera oberoende av varandra.

3.4 Descartes sanningsregel

Descartes antar att följande sanningsregel är sann: "allt vad vi klart och tydligt inser också är sant just såsom vi inser det". Detta anser Descartes uppnås i fjärde betraktelsen. Det förutsätter att man först bevisat att det finns en sannfärdig och fullkomlig Gud som garanterar att allt vad vi klart och tydligt uppfattar som sant är sant. Det förutsätts också att man lärt sig hålla viljan inom intellektets gränser och inte bifaller till något som man inte inser tillräckligt klart och tydligt.

3.5 Skapelsen

Descartes förklarade skapelsen i hypotetiska ordalag ungefär enligt följande. Från början var världen ett stort isblock, fullt av inre spänningar som så ofta isblock är. Gud startade skapelsen genom att inplantera en kraft i materien, "knäppa till isblocket". Detta ledde till en gigantisk virvel, om ledde till flera mindre virvlar, dessa virvlars centrum bestod av stjärnor (1:a elementet (2:a elementet är isblock och virvlar)) och utanför dessa kretsade stjärnor som slutat virvlar s.k. planeter. Jorden är alltså en slocknad stjärna, och det är ju t.ex. vulkan utbrott ett exempel på, eftersom det då sprutar ut stjärnsubstansen lava.

3.6 *Materia*

(Utsträckning är materiens essentiella natur och vi får kunskap om den genom geometrin. Primära egenskaper → materiell verklighet. Materia kan finnas i den mån det betraktas som objekt för geometrin då geometrin → klart och tydligt → GUD)

4 BENEDICTUS DE SPINOZA

1632-1677

Ägnade sitt liv åt att utarbeta sina filosofiska idéer. En äkta filosof...

Främsta verket heter **Etiken**. Verket består av fem delar. Den första handlar om Gud, den andra om medvetandets natur, den tredje om känslor och del fyra och fem om människans slaveri.

Målet med verket är att förbättra förståndet hos läsaren och Spinoza betraktar sin teori om verkligheten och människans plats däri som en väg till bättre förståelse.

Spinoza skrev på ett geometriskt vis, med axiom, definitioner och satser som bevisas från axiomen med hjälp av definitionerna. På detta vis försöker Spinoza åstadkomma en enhetlig teori i vilken allting har sin plats. Spinoza menar att Gud är första orsak och orsak till sig själv – en till sin karaktär mycket filosofisk ståndpunkt.

Spinoza menar att utom Gud kan ingen substans tänkas. Spinoza ser detta som en följd av Guds oändlighet och av en annan sats – att man inte kan acceptera två eller fler substanser med samma essens eller attribut. Det som vi normalt betraktar som substanser är enligt Spinoza modifieringar av den enda substansen.

Tankar är modus som uttrycker Guds natur, som därför måste innehålla tänkande som attribut. Motsvarande gäller för kroppar och attributet utsträckning. Gud är enligt Spinoza detsamma som naturen, vilket inte var helt poppis under hans levnad.

Kropp och själ är parallella aspekter av samma sak då de är modus av den enda substansen. Medvetandet och kroppen är essentiellt förenade eftersom kroppen är objektet för de idéer som utgör medvetandet.

Tre typer av kunskap

1. Kunskap genom vag erfarenhet
som vi har när vi generaliserar från tillfällig eller oklar erfarenhet. Dels kunskap genom tecken. Identifieras med åsikter och föreställningar.
2. Förnuftskunskap
Förutsätter att vi har gemensamma begrepp och adekvata idéer om tingens egenskaper.
3. Intuition.

"Allt i den mån det existerar självständigt strävar efter att vidmakthålla sin egen existens." Detta kallas vilja om den rör medvetandet och lust om den rör medvetandet och kroppen samtidigt.

Känslor är idéer. De är oklara i den mån medvetandet är påverkat av kroppen eller av det som påverkar kroppen. De är klara och adekvata i den mån de är del i medvetandets strävan efter att vidmakthålla existens. Frihet och sällhet ligger i att man använder intellektet för att förvärva adekvata idéer, det vill säga från aktivitet snarare än från den passivitet som ligger i känslan.

Med slaveri avser Spinoza människors bristande förmåga att moderera och kontrollera sina känslor

Ju mer medvetandet förstår genom 2:a och 3:e sortens kunskap desto mindre kommer det att vara underkastat lidelse och desto mindre kommer rädslan för döden att vara. Fullständig frihet är att godta absolut determinism, att följa den strävan som ligger i vår natur.

Sällhet är inte dygdens belöning utan dygden i sig. Den visa människan är sällan upprörd till sinnet utan medveten om sig själv.

5 GOTTFRIED WILHELM VON LEIBNIZ

1646-1716

Väldigt olik Spinoza. En världsman, en hovman och en man som korresponderade med alla tidens intellektuellt framstående personer.

Världen består av ett oändligt antal monader, var och en lik egot i oss själva. Hierarkiskt ordnade med Gud i toppen. Varje monad följer sin egen utvecklingslinje driven av längtan. Varje monad reflekterar världen från sin synpunkt, men påverkas inte av och påverkar inte någon annan monad. Tid och rum är blott idealiseringar. Monaderna har inga verkliga relationer till varandra och i synnerhet inga kausala relationer. Här gäller idén om förutbestämd harmoni.

Varje monad är en spinozistisk enhetssubstans. Dock kan inte alla identifieras med Gud som Spinoza menade. Fri vilja finnes trots att varje godtycklig monad gör det som är förutbestämt.

En monad har en aktiv kraft, en längtan till klara perceptioner. Detta utgör monadens form och ger den dess enhet. De oklara perceptionerna utgör monadens materia.

6 JOHN LOCKE

1632-1704

Angriper åsikten att det skulle finnas medfödda spekulativa principer. Han knäcker det dåtida argumentet för denna åsikt, att alla människor förmodades vara eniga om dessa principer, med att barn och idioter inte alls var eniga. Hur kan de då vara medfödda? Locke medger att det finns medfödda förmågor, men hävdar att det enda skälet att påstå att en sanning finns i medvetandet är att den faktiskt är förstådd. Om det sedan inte finns

några medfödda idéer, och inte kunskapens material är medfött, kan inte kunskap vara medfödd.

Locke menar att man med erfarenheten tillhandahåller idéer på två olika sätt.

1. Sensationer – varigenom sinnesorganen överför yttre objekt till vårt medvetande.
2. Reflektioner – perceptioner av vårt eget medvetandes aktivitet inom oss.

Locke klassificerar sedan idéer i två kategorier – sammansatta och enkla.

Enkla är sådana som vithet och mjukhet. En enkel idé förutsätter inte någon annan idé. Sammansatta idéer är sådant som idéer om substanser, modus och relationer. Substanser är ting som existerar oberoende av något annat. Modus är beroende på, eller påverkande av, substanser såvida dessa idéer inte är enkla. Enkla modus är rumsliga, temporala och numeriska idéer, inklusive oändlighetsidén.

Enkla idéer har primära och sekundära egenskaper. De primära egenskaperna (ex utsträckning, form, rörelse, antal) är oskiljbara från kroppen i vilket tillstånd den än befinner sig i och som medvetandet finner oskiljbara från varje materiepartikel. De sekundära egenskaperna (ex färg, smak, ljud) är sådana som inte finns hos objekten själva förutom som förmågan att frambringa olika sinnesintryck hos oss själva genom sina primära egenskaper. Locke menar att primära egenskaper är essentiella för kroppar medan sekundära inte är det.

Ett tings nominella essens är vad som är essentiellt för tinget när det skall placeras i ett fack. Tingets reella existens är det i dess uppbyggnad som gör att vi skapar idéer som vi kan tilldela dess nominella existens.

Locke tycks inte ha tvivlat på själens existens, men kan inte heller bevisa densamma.

Locke diskuterar identiteten hos människor, skiljer han mellan person, människa och substans. Identiteten hos en människa beror på identiteten hos hennes kropp, hur denna bestäms. Locke menar att det är möjligt att tänka sig att personer byter/delar kroppar. Detta då den personliga identiteten bestäms av medvetandets identitet. ”Varhelst en person som hon kallar sig själv kan en annan säga är samma person”. (Hamlyn s.186)

Kunskap är enligt Locke perceptionen av sammanhang och överensstämmelse eller av oenighet och bortstötande mellan våra olika idéer. Kunskap kan delas in i tre kategorier:

1. Intuitiv kunskap innebär att man jämför två idéer.
2. Demonstrativ kunskap innebär att man undersöker relationer mellan två idéer genom förmedling av andra idéer.
3. Sinneskunskap – man uppfattar existensen av enskilda ting.

7 GEORGE BERKELEY

1685-1753

Berkeley är mest känd för idén om att verkligheten består av idéer och att det inte finns något, utom Gud och andra andar, utanför medvetandet.

”Att vara är, så vitt det gäller materiella kroppar, att uppfattas av sinnena” – De enda ting som existerar är de som uppfattas genom sinnena. De enda objekten för perceptioner är idéer. Berkeley skiljer på omedelbar och medelbar perception. Omedelbart upplever vi endast sinnenas egentliga objekt – läs färg, ljud, lukter etc.

Omedelbar sinnesuppfattning bygger inte på slutledningar och är därför omedelbar då den inte innefattar någon intellektuell process utan består av sinnenas direkta verksamhet. Dessa omedelbara objekt är sinnesintryck och dessa är i sin tur idéer. Berkeley accepterar helt Lockes teori om idéer tolkade som något som äger rum i medvetandet.

Locke menade att sekundära egenskaper, till skillnad från de primära, är subjektiva. Hur varmt det är beror på hur nära elden man är osv. Berkeley menar att även de primära egenskaperna är subjektiva. Storlek och form etc. beror av omständigheterna.

Berkeley har teorier om avstånd som är aningen märkliga. Dessa kan sammanfattas i två teser.

1. Idén om avstånd kan bara härledas från känslan då den erfarenhetsmässiga förbindelsen mellan vissa visuella idéer och sinnesintryck och vissa taktila idéer och sinnesintryck gör att de senare leder tankarna till de förra...
2. De omedelbara objekten för synen inte är utanför medvetandet.

Både synens och känslens objekt är någonting som finns i medvetandet.

Berkeley går till attack mot Lockes teorier om abstrakta idéer. Berkeley tolkar Locke som om han ansåg att man genom abstraktion kommer fram till idéer som har formen av bilder och ändå inte har några av egenskaperna hos de enskilda ting man abstraherat från. Detta leder till paradoxer som en triangel som varken är liksidig, likbent eller oliksidig – vilket är svårt för mig att föreställa mig.

Berkeley anser att källan till det han uppfattar som en villfarelse ska sökas i orden då orden har en precis och fastslagen betydelse. Varje allmän term uppfattas som om den betecknade en abstrakt idé. Berkeley vill istället att idéer och motsvarande termer blir allmänna genom att i lika mån beteckna ett stort antal enskilda idéer.

Att tillbakavisa idén om materia var ett centralt mål med Berkeleys filosofi. Berkeley ansåg materia ofattbar då den aldrig kan göras fattbar med hjälp av idéer. Får man med abstrakta idéer var att man kunde tro att det var möjligt att materia existerade om man trodde på dessa – därför måste även abstraktion avvisas. Om man accepterar premissen att inget annat än idéer kan uppfattas som givet följer avvisningen av abstraktioner och materia. Abstraktion kan tänkas göra det möjligt att skilja existensen av uppfattbara objekt från perceptionen av dem vilket Berkeley ansåg vara omöjligt.

Att tala om materia är obegripligt eftersom det inte kan finnas något sätt att verifiera dess existens. De enda tänkbara orsakerna till idéer är andar. Idéer är uppenbart passiva och synligt inaktiva – den enda orsaken till förändring hos något sådant är en okroppslig, aktiv substans eller ande. Vi kan viljemässigt ändra vissa idéer med tanken – vilket visar på ett aktivt medvetande, men idéer från sinnena beror ej av viljan och dessa kan endast orsakas av Gud.

8 DAVID HUME

1711-1776

Hade en villighet att följa argumentet dit det leder vilket i hög grad gör honom till en ”filosof” enligt det sokratiska meningen.

Skiljer mellan intryck och idéer. Vid en perception är vi enbart medvetna om sinnesförmåelser, sensationer – vilka är intrycken. Intryck kan vara enkla eller sammansatta. Varje enkel idé härleds från, och är en kopia av, ett enkelt intryck, medan sammansatta idéer består av flera enkla. Att varje enkel idé härrör från ett enkelt intryck är centralt i Humes empirism. Man kan inte heller skilja mellan intryck och idéer genom hänvisning till något utanför dem utan enbart genom inre egenskaper.

Undantaget från den senare regeln är att det går att extrapolera fram färgnyanser på färgskalan utan att ha verkligen sett dem.

Minnets idéer skiljs från inbillningens dito genom att minnets motsvarar verkliga händelser (näha...) och att det då ligger mer kraft och livlighet bakom minnets idéer.

Enligt Hume finns det inga abstrakta idéer. Vissa idéer är enskilda till sin natur, men allmänna i sin representation som han uttrycker det. Här kommer vanan in. Om man nämner ett ord, säg en triangel, och bildar en idé om denna, säg en liksidig, kommer de andra fallen, oliksidig och likbent, att överväldiga oss och få oss att uppfatta falskheten i satsen en triangel är liksidig. Detta gör vi m.h.a. vanan. Vanan är den allmänna princip som får vårt medvetande att gå från en idé till en annan på grund av likhet, beröring i tid och rum, eller kausalitetsrelationer.

Bildandet av sammansatta idéer är ett exempel på denna teori. Det finns sammansatta idéer om relationer, modus och substanser. Våra idéer om substanser bara är en samling enkla idéer som förenats i inbillningen, ty det finns inget sinnesintryck som idén om substans kan härledas från.

Vad gäller relationer skiljer Hume först mellan vanliga relationer, som är när två idéer är förbundna i inbillningen, samt filosofiska relationer, som bara åberopas i filosofin, dvs. jämförelser utan förbindelseprincip. Det finns sju filosofiska relationer:

1. likhet
2. identitet
3. rumsliga och temporala (tid och rum)
4. kvantitet eller antal
5. grader av egenskap, kvalitet
6. motsatthet
7. kausalitet

Dessa delas sedan in i två klasser

- 1) de som helt beror på de idéer vi jämför (1-4)
- 2) de som kan förändras utan någon förändring av idéerna (5-7).

Den första kategorin är den enda vi kan ha kunskap och säkerhet om. Av de övriga tre är det endast kausalitet som kan åstadkomma en sådan förbindelse att den från ett objekts existens eller handling kan garantera oss att den följdes eller föregicks av någon annan existens eller handling.

De båda slagen av relationer är egentligen logiska relationer och empiriska relationer. Då kausalitet är i kategori 2 gör Hume en klar åtskillnad mellan orsaker och skäl.

Hume finner bara perceptioner när han undersöker sig själv. Det kan existera intryck som ej är ägda. Idén om jagets enhet och identitet är en funktion av inbillningen.

Hume tillbakavisar tanken om oändligdelbarhet inbyggd i våra idéer. Hume är atomist in i märgen och menar att det finns odelbar materia och odelbara idéer.

För Hume hör kunskap ihop med säkerhet, och han anser att bara de icke-empiriska relationerna ger sådan.

Problemet med kausalitet är att vi måste veta en saks ursprung för att kunna förklara den och kausalitetens ursprung är inte lättfunnet. Hume menar att två saker nödvändigtvis förknippas med denna idé.

1. Att orsak och verkan måste beröra varandra i rummet
2. Att verkan måste komma efter orsaken i tiden.
3. Dessutom menar han att det måste finnas en nödvändig förbindelse mellan verkan och orsak.

Att vi finner en orsak nödvändig måste vara p.g.a. erfarenheten. Vanan leder oss från intrycket av en sak till idén om en annan. Att företeelser i erfarenheten uppträder tillsammans är därför ett annat element, utöver beröring i rummet och efterföljd i tiden, som måste ingå i vårt begrepp om den kausala relationen.

Tro är, enligt Hume, bara en livlig idé associerad med ett föreliggande intryck. Att tro något om någonting är därför att ha en livlig idé om detsamma, vartill vi har letts genom vanan p.g.a. en association mellan idén och ett föreliggande intryck. Denna association är helt och hållet en följd av detta intryck och ett annat intryck som ständigt uppträtt tillsammans i vår erfarenhet. Det är inte en fråga om bevisning...

Idén om nödvändighet är en idé som uppstår genom reflektion och inte genom sensation och härrör från ständig upprepning av intryck som ligger bakom vår tro på orsaker. D.v.s. det är den idé som motsvarar intrycket att man leds från en sak till en annan. Nödvändighet är något som existerar i medvetandet och inte i tingen.

Humes kausalitetsdefinition blir till slut – En orsak är ett föremål som föregår och berör ett annat och är förenat med detta så, att idén om det ena får medvetandet att bilda idén om det andra och intrycket av det ena att bilda en livligare idé om det andra. Solklart...

Hume avfärdar själsbegreppet samt substansbegreppet. Substans kan dock vara något som kan existera självständigt och det enda som kan existera självständigt är individuella intryck vilka inte är varaktiga och således inte substans enligt substansbegreppet. Själens och substans förkastas på samma vis.

En middag, ett parti backgammon och samtal med vänner kan få filosofiska spekulationer att verka ”kyliga, ansträngda och löjliga” – Hume är kungen...

Hume menar att han närhelst han undersöker sig själv endast finner perceptioner. Han förnekar att det skulle finnas några intryck av jaget som motsvarande idé kan återföras på. Hume förutsätter att det finns intryck som ”inte är ägda” – ex dessa perceptioner man finner då man undersöker sig själv. Något Kant kritiserade.

Det har diskuterats om Hume ville vara skeptiker, eller om hans främsta syfte var att grunda kunskapsteorin och metafysiken på det som han uppfattade som det mänskliga medvetandets natur.

Hume menar att viljans frihet är helt förenlig med determinism.

Förnuftet är, enligt Hume, sinnesrörelsernas slav och kan aldrig göra annat än att tjäna dem. Förnuftet har inga praktiska effekter och ett praktiskt förnuft kan ej finnas. Om förnuftet skall ha någon inverkan på handlingar måste de vara åtföljda av ett begär eller en sinnesrörelse. Känslor är bara oförnuftiga när de åtföljs av någon slags omdöme. Strängt taget är omdömet det oförnuftiga. Det är ”inte i strid med förnuftet att föredra att världen går under framför att jag skrapar mitt finger”. Inte för att vi *bör* göra så, men det strider inte mot förnuftet.

Lust och smärta är drivkrafter för handling. En handlingens riktighet eller oriktighet beror på i vilken grad vi tror att den kan åstadkomma oss lycka eller lust.

Vårt moraliska gillande av rättvisan uppstår inte genom sympati för andra. Vi gillar rättvisa eftersom vi gillar ett system av konventioner som människorna ställt upp och som är sådant att handlingar i enlighet med dess regler är i det allmänna intresse.

Hume är motståndare till varje idé om naturrätt och samhällskontrakt. Vi gillar på den grund av de fördelar vi inser att den ger oss. Egenintresse, fostrat genom familjeliv, leder människan till att lyda rättvisans regler, som bidrar till den allmänna nyttan.

Humes moraliska teori är naturalistisk genom att åberopa vissa föregivna fakta om den mänskliga naturen. Den är subjektivistisk genom att den förnekar att det moraliskt rätta och felaktiga är objektiva egenskaper i världen.

9 THOMAS REID

1710-1796

Kritiserade ”idétänkandet” då det ledde till slutsatser som gick emot det sunda förnuftet. Reid sökte en realistisk ståndpunkt. Reid försvarade en positiv syn på människans fria vilja och satte idén om moraliska grundprinciper som självklar och moralisk intuition som en följd av den senare.

Det är dock genom sin diskussion av perception och genom att han skilde denna från sinnesintryck som gör Reid aningen berömd. Reid definierar ett sinnesintryck som en

medvetandeakt som inte har något objekt skilt från akten själv. Perception skiljer sig från sinnesintryck genom att vara relaterad till andra objekt och innehåller utöver själva sinnesintrycken 1, en föreställning eller ett begrepp om det uppfattade objektet; 2, en stark och oemotståndlig övertygelse om och tro på objektets förhandenvarande existens; 3, en övertygelse om existensen som skall vara omedelbar och inte resultat av några slutledningar.

10 Upplysningen

10.1 ANTHONY ASHLEY COOPER

1671-1713

Idén om ett moraliskt sinne väcktes först av **Anthony Ashley Cooper** (var lord av Shaftsbury vilket gör att han ibland går under detta namn) som ansåg att moralisk urskillningsförmåga bygger på ett moraliskt sinne. Vi skiljer på det onda och det goda genom att vi ser skillnaden på samma sätt som vi skiljer vackert och fult. När vi ser någon vi uppfattar som dygdig bygger detta på idén om harmoni - harmoni mellan människans begär och böjelser samt harmonin mellan individen och samhället i övrigt. Samvetet är ett uttryck för en känsla av sympati för andra – ett tecken hos den dygdiga människan på harmoni mellan henne och andra.

10.2 BERNARD DE MANDEVILLE

1670-1733

Cooper angreps av **Bernard de Mandeville** som hävdade att dygden och det allmänt goda i själva verket bygger på egoism och själviskhet och inte på välvilja och känsla för det allmänna. Samhället är grundat på att varje individ ser till sina egna intresse.

10.3 Francis Hutcheson

1694-1746

Coopers efterföljare **Francis Hutcheson** menade till skillnad från Mandeville att vår moraliska egenskap väcker de adekvata känslorna inom oss. Andras smärta väcker lidande hos oss genom sympati. Sympati är källan till välvilja. Välvilja är en naturlig impuls till handling som är gemensam för alla människor. Välviljan utgör hela dygden.

10.4 Joseph Butler

1692-1752

Biskop **Joseph Butler** menade i sin tur att välvilja och egenintresse sammanfaller. Människan består av flera tendenser (såsom välvilja). Om man följer tendenserna och finner lust innebär det inte hedonistiskt att man är enbart en lustsökare. Att välvilja skulle vara hela dygden menar han heller inte. Det viktiga är att syssla med svag egenkärlek. Att på ett rationellt sätt reflektera över hur handlingarna bäst kan genomföras utan att man ger efter för lidelser och lustar på ett sätt som medför ens undergång. Målet är att främja

vår lycka balanserat med att förverkliga våra tendenser. Samvetet är den yttersta principen för reflektion.

10.5 Adam Smith

1723-1790

Adam Smith menade att samhället bäst bevaras genom egenintresset – såväl ekonomiskt som socialt.

10.6 Richard Price

1723-91

Richard Price menade i sin tur att många av våra idéer inte kan ha det empiriska ursprung som många ansåg utan snarare var påhittade av förnuftet självt. I synnerhet skall idén om rätt eller fel härrör från förnuftet snarare än sinnesuppfattningen.

Och där slutar historien om det moraliska sinnets försvarare och motståndare. En ny mer fransk period tar vid.

10.7 ROUSSEAU

1712-1778

Menade att den mänskliga naturen är romantisk – född fri men överallt slagen i bojor... Människan styrs inte av piskor och morötter, hon är ingen psykologisk egoist. Snarare har hon känslor av sympati mot andra och är därför sociala varelser redan i naturtillståndet. Människan är även av naturen god. Samhället leder dock till förtryck och slaveri därför behövs staten som uppkommer genom ett samhällskontrakt. I verkliga samhällen tenderar det att finnas förtryck. Rousseau menade att man borde kunna göra något för att förtryck skall bytas mot något gott. Kontraktet innebär att människorna skall ge upp sin frihet för att bli friare än innan. Hemligheten ligger i allmänviljan. Folket överlåter sina rättigheter och sin frihet till regenten (kan vara folket självt). De individuella viljorna ersätts nu med den allmänna viljan av allas väl.

10.8 VICO

1668-1744

Sanningen sammanfaller med det som är gjort. Historien och historisk förlåtelse är nyckeln till förståelse av världen i allmänhet. Historisk förlåtelse innebär ett avståndstagande från a priori-uppfattningar. Om människor och ett accepterande av nödvändigheten att försöka tränga i in medvetna hos människor i det förflutna. Nyckeln till detta var studiet av språk, myter och traditioner.

11 IMMANUEL KANT

1724-1804

Denna gigant¹ inom filosofin levde 1724-1804 i Königsberg, Preussen, Tyskland. Kant var först lärare och sedermera professor i logik och metafysik vid universitetet i Königsberg.

Förutom ett antal mindre verk, de så kallade förkritisiska verken, inleder Kant sin verkligt produktiva period 1781.

År	Verk	Kommentar
1781	Kritik der reinen Vernunft	<i>Storverket!</i>
1783	Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik	<i>För att tillgängliggöra sina åsikter</i>
1785	Grundlegung zur Metaphysik der Sitten	
1787	Kritik der reinen Vernunft (omarbetad version)	
1788	Kritik der praktischen Vernunft	<i>Etik</i>
1790	Kritik der Urteilskraft	<i>Estetik och teleologi</i>

11.1 KRV – TRANSCENDENTAL IDEALISM

Transcendent enl Nationalencyklopedins ordlista:

1 som ligger bortom gränsen för det som kan uppfattas med sinnena eller förnuftet {syn. översinnlig} <fil., relig.>: gudomen är i nästan alla religioner av ~ natur

Transcendental = villkor för möjligheterna av

Kant tvivlade på sin tids etablerade filosofi, som var allmänt Leibniziansk, och hävdar att det var Hume som väckte honom hur "hans dogmatiska slummer". Kant ställer sig frågan "Hur är metafysik möjlig?". Den första kritiken ger svaret att "om spekulativ metafysik försöker gå utanför de gränser som det mänskliga förståndets natur ställer upp, så är den inte möjligt, utan slutar bara i motsägelser eller liknande inkonsekvenser."

Kant lägger vikt vid förståndets gränser vilket är ett arv från Hume. Dock är hans kunskapsteori inte direkt empiristisk utan försöker snarare vara mellan empirismen och rationalismen.

Kant inleder KRV:

"Att all vår kunskap börjar med erfarenheten, därom råder alls inget tvivel [...] men även om all vår kunskap börjar med erfarenheten, så uppstår den inte därför ur erfarenheten"

Empiristerna hävdade att alla idéer kan härledas från erfarenheten, men detta godtog inte Kant. Istället hävdade han att vissa idéer är *a priori*, oberoende av erfarenheten, i den mening att deras innehåll inte helt kan härledas från det som kommer från erfarenheten.

Erfarenhet är ett nödvändigt, men ej tillräckligt, villkor för att kunskap skall vara möjlig.

¹ Bland giganter

För att vår förmåga att förstå skall fungera behövs förmågan till sinnesuppfattning. Förmågan till sinnesuppfattning behövs för att frambringa upplevelser. Förmågan till förståelse används då vi faller omdömen om omvärlden, genom att inordna upplevelser under begrepp.

När vi faller omdömen om världen är förståndet beroende av vissa formella begrepp, kategorier, som är *a priori*. Dessa begrepp utgör källan till de principer som måste följas när man inordnar erfarenheter under begrepp för att omdömen skall bli objektiva.

Kant vänder sig emot

- 1) att alla begrepp och all kunskap kommer enbart från erfarenheten
- 2) att vissa begrepp och viss kunskap kan vara oberoende av erfarenheten

Kant accepterar att vi får information genom intryck, vilket är ett empiristiskt synsätt. Dessa intryck kallar Kant för föreställningar eller sinnliga åskådningar. Innehållet utgör dess "materia" och de har också en tidlig och rumslig form. "Rumsligheten" och "tidsligheten" i föreställningen är inte uppbyggda av andra intryck utan är *a priori*. Rum och tid förutsätts när du har en föreställning. För att en föreställning skall vara kunskap måste de ha ett innehåll och i ett omdöme har inordnats under begrepp. Rum och tid kommer genom detta att betraktas som föremål!

"Tankar utan innehåll är tomma, åskådningar utan begrepp är blinda" /Kant

Kant accepterar stora delar av empirismens kunskapsteori. Om sinnena bara ger oss föreställningar så har vi bara indirekt tillgång till yttervärlden. Kant hävdar att vi måste anta att föreställningarna beror på **ting i sig**, om vilka vi inte kan ha någon kunskap. "Ting i sig" utgör ett gränsbegrepp som vi måste anta för fullständighetens skull, men vars innehåll är negativt. Kant kallar detta transcendental idealism.

Skilj transcendental från transcendent:

Transcendent kunskap skulle vara att anse att kunskapen går utanför erfarenhetens gränser = OMÖJLIGT enligt Kant.

Transcendental kunskap *"inte så mycket avser föremål, utan den typ av kunskap vi kan ha om föremål, såvitt denna skall vara möjlig a priori"*

Denna inställning är svår att skilja från berkeleyansk empirisk idealism. Kant åtskiljer dem, men säger att de är förenliga.

11.1.1 KANTS "KOPERNIKANSKA REVOLUTION"

Innebär att man skall uppfatta föremålen som om de anpassade sig till vår åskådningsförmåga snarare än att uppfatta åskådningen som om den anpassade sig till föremålen. Detta ger att föremålen inte är något annat än vad våra sinnesåskådningar föreställer för oss; de är föreställningar, på de villkor som rummets och tidens former bestämmer. [*innebär detta att det egentligen inte finns någonting som vi inte kan uppfatta???*]

Transcendental idealism förutsätter skillnad mellan

fenomen det som ter sig

noumenon det som uppfattas av förnuftet (pl. av *noumena*)

Föremål som de uppträder i erfarenheten är fenomen.

För erfarenheten är *noumena*, som föremål, bara möjligheter för om det var verkliga skulle det finnas åskådningar av dem. Då inte några sådana existerar, måste begreppet *noumena* uppfattas negativt. Ändå existerar fenomenen på grund av tingen i sig, som är *noumena*.

För att en erfarenhet skall uttryckas i ett objektivt omdöme måste den vara så organiserad att den handlar om ett objekt och tillhör ett subjekt, vilket Kant kallar för ”uppfattningens transcendentala enhet”.

11.2 KRV – DET SYNTETISKA A PRIORI

Terminologi

- **a priori**
Något, oberoende av erfarenhet. Ett omdöme är *a priori* om man kan veta dess sanning utan hänvisning till erfarenheten. Ett omdöme är, enligt Kant, *a priori* om (och kanske endast om) det är universellt och nödvändighet är säkra kännetecken på kunskap. Oklart om Kant har rätt i detta enligt Hamlyn.
- **a posteriori**
Ett omdöme är *a posteriori* om man inte kan veta dess sanning utan hänvisning till erfarenheten. Observera att *a posteriori* är definierat negativt som frånvaron av det villkor som bestämmer vad som är *a priori*.
- **analytiskt omdöme**
Ett omdöme är analytiskt när predikatets begrepp är innehållet i subjektets, fastän dolt. Analytiska omdömen är explikativa genom att prediktionen bara utvecklar vad som redan är tänkt i subjektet. Analytiska omdömen är av sådan art att de innebär en självmotsägelse att förneka det.
Analytiska omdömen är alltid *a priori*.
- **syntetiskt omdöme**
Om predikatet ligger utanför subjektets begrepp är omdömet syntetiskt. Ett syntetiskt omdöme är expansivt genom att det lägger något nytt till subjektets begrepp. Kan vara *a priori* eller *a posteriori*. Kant har svårt att förklara hur ett syntetiskt omdöme kan vara *a priori*. Syntetiska omdömen som är *a priori* finns dock exempelvis i matematiken och i principerna för förutsättningarna för objektiv erfarenhet.

11.3 KRV – ESTETIKEN OCH ÅSKÅDNINGSFORMERNA

I KRV finns ett avsnitt med rubriken ”Transcendental estetik”. Estetik används här för att visa att det handlar om sinnesförmågan och dess former. Avsnittet handlar huvudsakligen om rummet och tiden, vilket enligt Kant är sinnesförmågans *a priori*-former.

Rummet är formen för yttre sinnen, vilket är erfarenheten om föremålen utanför oss.

Tiden är formen för både yttre och inre sinnen, eftersom våra inre erfarenheter, likaväl som erfarenheter av yttre objekt, involverar tid.

Kant hävdar att geometrin förutsätter en åskådning av rummet och aritmetiken en åskådning av tiden. Det senare har enhälligt förnekats då talserien är en följd av objekt men inte en tidsföljd.

Kant betraktar rum och tid som föremål vilket diskuteras i den metafysiska framställningen av rum och tid. Kant presenterar här fyra teser (plus en ogiltig...)

- 1) Rummets begrepp är inte empiriskt, utan ett *a priori*-begrepp som förutsätts i all yttre erfarenhet. För tidens begrepp gäller detsamma förutom att det gäller för all erfarenhet, inte bara yttre.
- 2) Rummet är en nödvändig *a priori* föreställning som ligger bakom alla yttre åskådningar så att vi kan tänka oss rummet i frånvaro av föremål, men vi kan inte föreställa oss rummet själv som frånvarande. (För tiden som i (1))
- 3) Rummet och tiden är åskådningar, inte begrepp – De är inte bara sätt på vilka man tänker om världen, de är sätt på vilka världen är!
- 4) Rum och tid uppfattas som oändliga givna storheter.

11.4 KRV – ”ANALYTIKEN” OCH HÄRLEDNINGEN AV KATEGORIerna

En härledning av kategorierna är därför ett argument som skall rättfärdiga påståendet om deras nödvändighet. Målet är att visa vilka formella *a priori*-begrepp som måste förutsättas för att omdömen om objektiva erfarenheter skall vara möjliga och varför det är nödvändigt att förutsätta dem.

Härledningen av kategorierna är uppdelad i två:

- 1) Transcendental härledning
Skall visa behovet av sådana kategorier i allmänhet som villkor för att objektiv erfarenhet skall vara möjlig.
- 2) Metafysisk härledning.
Skall visa vilka de faktiska kategorierna är.

11.4.1 DEN TREFALDIGA SYNTESEN

Som ett villkor för objektiva omdömen och erfarenheter måste ”erfarenhetens mångfald” föras samman och enas genom tre synteser.

- 1) **Syntesen av uppfattningar i åskådningen.**
Vi måste uppfatta en uppsättning erfarenheter som sammanhörande.
- 2) **Syntesen genom reproduktioner i inbillningsförmågan.**
När vi uppfattat en uppsättning erfarenheter som sammanhörande och inser att de är erfarenheter av samma föremål måste vi i medvetandet hålla kvar sådana erfarenheter. Kant ser detta som en funktion av inbillningsförmågan men tesen är egentligen oskiljaktig från den första.
- 3) **Syntes som består av igenkänning genom ett begrepp.**
Flödet måste ges verklig enhetlighet som en erfarenhet av ett enda ting; ett begrepp ger en sådan princip för erfarenhet.

Processen som helhet utgör den transcendentala uppfattningen – den form av medvetenhet som är ett nödvändigt villkor för objektiv erfarenhet.

Kant hävdar, tillskillnad från Hume, att alla delar av mitt medvetande nödvändigtvis är mina och att det inte finns intryck eller idéer med osäkert innehavarskap. Vidare säger Kant att uppfattningens transcendentala enhet "är den enhet genom vilken all den mångfald som är given i en åskådning förenas i begreppet om ett objekt". Detta leder till att medvetande om något, såsom objekt, implicerar självmedvetande och vice versa. Även detta är en invändning mot Humes tänkande. (Hume säger ju att både jagbegreppet och föremålsbegreppet är alster av inbillningsförmågan.)

Vilka är då kategorierna? Tyvärr har Kants teser undantagslöst tillbakavisats på detta område. Kant försöker indela omdömen enligt följande med avseende på

- Kvantitet universella, partikulära och singulära
- Kvalitet jakande, nekande och oändliga
- Relation kategoriska, hypotetiska och disjunktiva
- Modalitet problematiska, assertoriska och apodiktiska (oemotsäglich)

Detta är som sagt Kants indelning, men då grunden för argumentet är felaktigt så är det ingen idé att lägga någon större energi på detta. Logikens anspråk på att utgöra en nyckel till en systematisk teori om kategorier är ogrundat! Kategorierna, om det härleds enbart från överväganden om omdömen, bör vara helt formella.

11.5 KRV – "ANALYTIKEN FÖR PRINCIPER"

Syften med denna del av KRV är att rättfärdiga de principer enligt vilka den objektiva erfarenheten måste organiseras. Enligt uppställningen i den metafysiska härledningen finns fyra grupper av principer:

Matematiska grupper av principer

- I) Åskådningens axiom
- II) Perceptionens föregripanden

Dessa två första grupper av principer säger att alla åskådningar är utsträckta storheter respektive att "i alla företeelser har den realitet som är föremål för sinnesuppfattning en graderbar storlek".

Dynamiska grupper av principer

- III) Erfarenhetens analogier
- IV) Postulaten för empiriskt tänkande i allmänhet

Axiom och föregripanden säger att analogierna har att göra med nödvändiga kopplingar mellan perceptioner och postulaten med villkoren för tingens möjlighet, verklighet och nödvändighet, såvitt det gäller erfarenheten.

Kant säger i sin sammanfattning av analogierna "De är inget annat än principer för att bestämma företeelsernas närvaro i tiden efter alla dess tre modus: förhållandet till tiden själv som en storhet (närvarons storhet, d.v.s. dess varaktighet), förhållandet i tiden som en följd (efter varandra) och tillslut också i tiden som ett inbegrepp av allt varande (tillsammans)."

I **den första analogin** visar Kant att det är nödvändigt med en permanent eller varaktig substans. Kant hävdar att man bara kan uppfatta en tidsföljd om det finns något permanent. Detta stämmer i och för sig, men bevisar inte varaktigheten hos materia eller ämnen i motsats till varaktigheten hos substanser, enskilda ting.

I **den andra analogin** försöker Kant motbevisa Hume och visa att det är en syntetisk *a priori*-nödvändighet att varje händelse har en orsak. Kant försöker visa vad som ingår i begreppet hos en uppsättning erfarenheter som är objektiva i motsats till de som ingår i subjektiva. De typiska egenskaperna hos en objektiv följd av iakttagelser skiljer sig från egenskaperna hos en subjektiv följd. För en objektiv följd av iakttagelser är ordningen inte likgiltig (ex båt ner för flod), medan den kan vara likgiltig för en subjektiv följd (ex ett hus). En objektiv följd måste dessutom lyda en regel om vi skall kunna förstå den. Vi kan inte förstå en rent slumpad följd.

Argumentet räcker inte till att visa att varje händelse har en orsak, utan bara att det måste finnas någon kausal ordning i det vi iakttar.

Schopenhauer kritiserar både Hume, som hävdar att alla konsekvenser bara var sekvenser, och Kant, som hävdar att alla sekvenser är konsekvenser.

I **den tredje analogin** säger Kant att alla substanser (i detta fall föremål) måste stå i något slags inbördes förhållande. Denna analogi har fått mycket mindre uppmärksamhet jmf de båda första.

11.6 KRV – Dialektiken

I detta avsnitt försöker Kant visa vad som händer när förnuftet försöker gå utanför erfarenhetens gränser och göra anspråk på metafysiska sanningar om verkligheten i sig. Förnuftet ger ”idéer” d.v.s. rena förnuftsbegrepp. Idéer uppstår när vi försöker tänka i termer av en ovillkorlig eller absolut enhet, tillskillnad från den villkorliga enhet som gäller för förståndet. Den är villkorlig eftersom den är relativ till vad som utgör möjlig erfarenhet. Alla argument är dock villkorliga då de beror av premisser.

Kant gör en uppdelning av de transcendentala idéerna i tre grupper baserat på relationskategorier: kategoriska, hypotetiska och disjunktiva syllogismerna. Denna indelning motsvarar en trefaldig klassifikation av den spekulativa metafysikens illusioner. Indelningen enligt Kant:

”den första innehåller det tänkande subjektets absoluta (ovillkorliga) enhet, den andra den absoluta enheten hos följden av villkor för föreställningen och den tredje den absoluta enheten hos villkoret för alla tankeobjekt i allmänhet.”

Paralogismer	den spekulativa psykologins illusioner	Det tänkande subjektet
Antinomier	den spekulativa kosmologins illusioner	Världen som totaliteten av föreställningar
Det rena förnufts ideal	den spekulativa teologins illusioner	Om Gud som det högsta villkoret för möjligheten hos allt som kan tänkas (hos allt varande)

11.6.1 Paralogismerna

Paralogismerna försöker identifiera det subjekt i vilket uppfattningens enhet föreligger som en enkel substans, med identitet över tiden, och som står i relation till föremål i rummet, särskilt subjektets egen kropp.

Det finns fyra paralogismer

- 1) Jaget som substans
- 2) Jaget som enkelt
- 3) Jaget som försett med en enhet eller identitet över tiden
- 4) Jaget som försett med relationer till kroppar i rummet.

Ur NE ordbok: syllogism Typ av slutledning som består av tre satser varav den sista satsen följer ur de två första.

Den rationella psykologin kan, enligt Kant, summeras i en syllogism: *"Det som inte kan tänkas annat än som subjekt existerar inte som annat än subjekt och är därför substans; en tänkande varelse, betraktad enbart som sådan, kan inte tänkas som annat än subjekt; därför existerar den också bara som subjekt och är därför substans."*

Kant säger samtidigt att syllogismen är falsk då "tänkas" används i olika betydelser i de båda premisserna. I den första vad som kan tänkas i allmänhet och i den andra vad subjektet kan tänka om sig själv. Kant kritiserar Reids synpunkt att jaget är den enda sanna enkla substansen.

11.6.2 Antinomier

En antinomi är ett argument som försöker visa hur man kan härleda två påståenden, som förefaller vara oförenliga med varandra, från samma premisser. En antinomi kan upplösas aningen genom att man visar att premisserna i sig själva är motsägelsefulla eller genom att visa att slutsatserna inte är oförenliga trots allt.

Kant visar på fyra antinomier:

- I) Avser att visa att världen
 1. Har en början i tiden och är begränsad i rummet
 2. Inte har någon början i tiden och inga gränser i rummet.
- II) Avser att visa att
 1. Varje sammansatt substans är sammansatt av enkla delar (à la Leibniz)
 2. Det finns inte några enkla ting i världen
- III) Avser att visa att
 1. Kausalitet enligt naturlagarna inte är den enda sortens kausalitet som är tillämplig på föreställningar och det är nödvändigt att förutsätta en annan sorts kausalitet, friheten.
 2. Det finns inte någon frihet och allt i världen sker enligt naturlagarna.
→ Denna upplöser Kant genom att friheten är en förutsättning för idén om moraliska plikter och det praktiska förnuftet.
- IV) Avser att visa att
 1. Det finns en varelse i världen som är absolut nödvändig som orsak
 2. Det finns inte någon absolut nödvändig varelse för orsak.
→ Denna upplöser Kant genom att det inte finns någon motsägelse mellan åsikten att det inte finns någon absolut orsak till fenomenen enligt naturlagarna och åsikten att tingen i sig trots allt utgör en absolut orsak.

11.6.3 Kant och Gud

Kant diskuterar kring det ontologiska argumentet och uppfattar argumentet som påståendet att själva begreppet Gud; såsom begreppet om en perfekt varelse, medför hans existens; annars vore Gud inte perfekt. Alla existenspåståenden är syntetiska, inte analytiska enligt Kant, som vidare hävdar att existens inte är ett predikat. Om det är omöjligt att bevisa att Gud existerar så är det också omöjligt att bevisa att han inte existerar.

11.7 Kants etik

Det praktiska förnuftet är det förnuft vi använder när vi överväger vad vi bör göra. Det praktiska förnuftet förutsätter ett noumenalt jag, transcendental frihet och Gud som villkoret för att uppnå det högsta goda. Detta behandlas bland annat i *Kritik der praktischen Vernunft* och även i *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*.

Tre steg:

- 1) Övergången från den gängse rationella kunskapen om moral till den filosofiska
- 2) Övergången från (1) till moralens metafysik
- 3) Övergången från (2) till en kritik av det rena praktiska förnuftet.

Ingenting i världen eller utanför den kan anses gott utan inskränkning utom en god vilja. Att ha en god vilja är att handla enbart av plikt och för pliktens skull. Att göra detta är att handla i enlighet med och utifrån en moralisk maxim. Det moraliska värdet hos en handling som utgörs av plikt beror därför på den maxim eller princip som ligger bakom.

Plikt, enligt Kant, är att handla av respekt för lagen. Detta även om det går emot sina böjelser. Den rationella princip som måste styra viljan är att jag inte bör handla annorlunda än "att jag även skulle kunna vilja att min maxim blev en allmän lag".

I andra avsnittet av *Grundlegung* ger Kant en metafysisk grund för ovanstående genom att använda begreppet praktiskt förnuft, som i allmänhet bestämmer viljan genom rationella principer. Om viljan inte påverkades av böjelser skulle den vara en "helig vilja". Kraften hos moraliska principer upplevs av människor som imperativ. Om dessa imperativ kan härledas från praktiskt förnuft är de objektiva, nödvändiga, *a priori* och syntetiska.

Kant skiljer mellan två typer av imperativ:

- 1) Hypotetiska imperativ
måste följas om vi skall uppnå vissa mål
- 2) Kategoriska imperativ
Dess krav är icke-hypotetiska

Maximerna som skall styra vårt moraliska handlande är kategoriska.

Kant visar genom idén om viljans autonomi att friheten är ett helt reellt villkor för vår moraliska erfarenhet. Eftersom denna erfarenhet är reell och morallagen är något som människor autonomt stiftar åt sig själva, är valet att handla i enlighet med denna lag också

reellt. Med andra ord måste det finnas reell frihet! Detta är bara möjligt om den är transcendental då människan är underkastade naturlagarna. Om friheten är transcendental måste den tillhöra något som är ett *noumenon*. Kant anser att det praktiska förnuftet visar att det existerar ett *noumenon* i vår egen natur!

Viljans frihet är ett av det praktiska förnuftets tre postulater vilka enligt Kant kan abstraheras från överväganden om moraliskt handlande och moraliskt val. De andra två postulaten är själens odödlighet och Guds existens. Kant anser att Gud måste existera om det högsta goda skall kunna uppnås.

11.8 Kritiken av omdömeskraften

Detta slags omdöme ligger mellan förståndet och det praktiska förnuftet och är förmågan till känsla. Den lust som en känsla innebär antas bero på att det finns en överrensstämmelse mellan våra kognitiva förmågor och naturen i den utsträckning vi finner ändamålsenlighet i den.

Estetiska omdömen kan i princip vara objektiva! Hur är objektiva och universellt giltiga estetiska omdömen möjliga? Kants resonemang bygger på att objektet för ett estetiskt omdöme är ett enskilt föremål som betraktats för sin gens skull, abstraherat från varje intresse som observatören kan ha i förhållande till det. Det fria samspelet mellan inbillningsförmågan och förståndet karakteriserar det estetiska omdömet. Skönhet är fri när den inte förutsätter något begrepp om vad föremålet borde vara. (SIC! FRÅGEKOLON!) Jmf skönheten hos en blomma (utan syfte) och skönheten hos en byggnad (vi ser ett syfte med byggnaden).

12 Johann Gottlieb Fichte

1762-1814

Teolog och filosof som kom under inflytande av Kant. Hade en professur i Jena men tvingades avgå på grund av anklagelser om ateism. Detta efter att publicerat artiklar om den religiösa trons natur. Fick ny professur i Erlangen och sedan Berlin. Inte heller denne ädla man är särdeles lättläst och lämnar en del i dunkel...

Fichtes viktigaste arbete är **Wissenschaftslehre**. Fichte utgick från tanken att egot eller jaget är aktivt och autonomt. Jaget kan bara förstå sig själv som subjekt om det postulerar inte bara sig själv utan också ett icke-jag. Jaget har två samverkande drifter

- en praktisk drift till aktiviteter utan slut
- en teoretisk drift som gör att det reflekterar över sig självt och därigenom kontrollerar den absoluta aktiviteten.

Enligt Fichte kan man postulera ett icke-jag, d.v.s. något som är oberoende av jaget självt, liknas vid ett "ting i sig". Då ett sådant ting enligt sin definition är ovetbart måste tanken på "tingen i sig", i den sanna kritiska idealismens anda, förkastas. Istället måste den sanna kritiska idealismen acceptera att naturen såsom icke-jag är skapad av jaget som ett villkor för självkänedom.

Fichte säger att en ändlig ande nödvändigtvis måste postulera något utanför sig själv (ett ting i sig) men att detta bara existerar för den själv. Fichte hävdar att Kant hade fel som inte insåg detta. Fichte säger vidare att hans syn utgör den sanna kritiska idealismen i motsats till *dogmatisk idealism*, som ignorerar påvisad argumentation, och till *transcendent realistisk dogmatism*, som tror att den kan undvikas.

I verket **Die Bestimmung des Menschen** säger Fichte att samvetet ensamt är roten till all sanning. Fichte ser det absoluta jaget som den enda verkligheten och är den förste av de ”absoluta idealisterna”.

13 Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling

1775-1854

Lärjunge till Fichte i Jena och samarbetade senare med Hegel. Professor i München innan flytt till Berlin. Troligtvis är det Schelling som myntat ”absolut idealism”. Denna term använde Schelling för att beteckna identiteten mellan den som vet och det han vet, något som avslöjas för den intellektuella åskådningen. Då den vetande är aktiv får han förutom kunskap om sig själv även en bekräftelse på sin egen existens.

Mänsklighetens historia är ett fortskridande mot självmedvetande och det Absoluta. Schelling ansåg att konsten utgjorde ett väsentligt steg i uppenbarelsen av det Absoluta för människan. Finns en del inslag av naturmystik i Schellings filosofi.

Slutsatsen blir: Vad man är ooh vet i fullt självmedvetande är inget mer än sin självidentitet.

14 Hegel

1770-1831

Tankens och institutionernas historia följer en nödvändig utvecklingsgång som är parallell med begreppsutvecklingen i hans system. Idéutvecklingen i hans eget medvetande är en återspeglning av historiens gång. Den absoluta anden verkar i historien längs samma spår som Hegels eget medvetande följde.

Den enda källan till kunskap om något och den enda grunden för att hävda att något existerar återfinns inom medvetandet själv. Vi utgår från det som är givet för vårt medvetande och det finns inget hopp att komma åt något som övergår medvetandet.

Sinnesvisshet – tanken är att sinnena ger oss omedelbart medvetande om något. Att vara medveten om något såsom rött, fyrkantigt etc. förutsätter motsvarande begrepp. Att identifiera något som det här förutsätter en kontrast till det här. Det här, här, nu och jag utgör allmänbegrepp. De kan därför inte bestämma omedelbara objekt för medvetandet utan att utnyttja allmänbegreppens medlande roll. Det enda omedelbara är medvetandet självt.

Det mentala tillämpar ett antal begrepp och åstadkommer att vi identifierar ting. I perceptionen uppfattar vi oss själva som medvetna om objekt med egenskaper. Hur kan då ett ting som sammansätts av en massa allmänna begrepp vara unikt? Jo detta löses genom ett högre begrepp...

Laglika krafter förenar ett tings egenskaper och gör det till en enhet. När vi skall försöka förstå ett ting måste vi söka dess underliggande natur. Självmedvetandet ensamt är sanningen om dess former. Det översinnliga är med andra ord en återspeglning av medvetandet självt och medvetandet blir medvetet om detta.

En känd Hegelliknelse: Det erkännande slaven ger sin herre är ett villkor för den senares självmedvetenhet som herre; ett fullständigt undertryckande av slavens medvetenhet skulle bara minska denna självmedvetenhet. Som följd ser herren sig själv som slaven och slavens egen individualitet förstärks därmed.

Det finns lyckligt och olyckligt medvetande. Hegel menar att grekerna var ett lyckligt folk som bejakade livet och judarna ett olyckligt som förnekade livet medan kristendomen var en ängslig blandning och således varken eller – ett olyckligt medvetande. Det olyckliga medvetandet innebär att vi både förnekar och bejakar klyftan mellan vår konkreta natur och något slags allmängiltighet.

Allt detta ur fenomenologin.

15 Arthur Schopenhauer

1788-1860

Betraktade Hegels filosofi som uppblåst och hyste samma omdöme om Fichte och Schelling. Till skillnad från Kant och Fichte skriver Schopenhauer elegant och kristallklart. Schopenhauer skrev i essäform och många av dessa publicerades 1851 i **Parerga und Paralipomena**. Schopenhauer anser att hans doktorsavhandling, **Über die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden**, bör läsas som en introduktion till hans huvudverk, **Die Welt als Wille und Vorstellung**, vilket publicerades 1819, med reviderade utgåvor 1844 och 1859. Utöver huvudverket är hans två viktigaste essäer publicerade tillsammans under rubriken **Die beiden Grundprobleme der Ethik** år 1841. Dessa essäer är **Über die Freiheit des Menschlichen Willens** och **Über das Fundament der Moral**.

Försökte sig på en akademisk karriär i Berlin där han försökte föreläsa samtidigt som Hegel. Resultatet? En tom sal. Hans akademiska karriär blev med andra ord tämligen kort.

En bitter man som föraktade det mesta, framförallt sina filosofiska samtida och kvinnor. Schopenhauer beundrades och av Wagner, hade inflytande på Nietzsche och även Freud.

Schopenhauer hävdade i **Den fyrfaldiga roten** att alla föreställningar hos ett medvetande eller subjekt med kunskap måste förhålla sig till varandra på ett lagligt sätt. Detta enligt

fyra förenande principer, som var *a priori*. Dessa principer var fyra former av den tillräckliga grundens princip; blivande, varande, vetande och handlande.

- Varandets princip
Rör föreställningarnas inordning i tid och rum (som kant ansåg han dessa vara *a priori*).
- Blivandets princip
Rör kausalitet. För övrigt den enda av Kants kategorier som han så nödvändig att förutsätta. Schopenhauer ansåg sig kunna visa *a priori* nödvändigt att varje förändring har en orsak genom hänvisning till hur förståndet fungerar i själva perceptionen.
- Kunskapens princip (vetandet)
Rör förnuft och sanning då Schopenhauer ansåg att sanningen består i ett omdömes referens till sin grund
- Handlingens princip
Säger att dess enda objekt, d.v.s. det subjekt som vill något, alltid är bestämt av motiv, som är orsaker sedda inifrån.

Schopenhauer betraktar sig som en transcendental idealist och anser att världen, betraktad som en föreställning, är transcendentalt ideal fast empiriskt verklig. (sic!)

15.1 Världen som vilja och föreställning

Die Welt als Wille und Vorstellung

Schopenhauer anser att Kant missade "världen som vilja". Schopenhauer håller med Kant om att det måste finnas någon grund för fenomenen liknande Kants "tingen i sig". En ledtråd till detta ges, enligt Schopenhauer, genom handlingens natur. Detta skiljer sig från Kant som ansåg att frihet var villkoret för existensen av noumena Schopenhauer säger att när vi betraktar en handling uppfattar vi direkt källan till vårt handlande, "viljan". Viljan manifesterar sig i kroppsliga handlingar som följer på varandra underkastade motiv som bestämmer viljan. Vi är direkt medvetna att vi utövar en vilja.

Schopenhauer resonemang om att viljan skulle vara tingen i sig håller tyvärr inte... (*Varför lägga så mycket energi på att försöka förklara något som inte håller??? <suck!>*)

Resonemanget fortsätter dock med visst innehåll...

Om viljan inte hör till föreställningarnas värld och inte är ett fenomen, är den inte bunden av rummet och tidens villkor. Schopenhauer drar slutsatsen att den ligger "utanför möjlighetens till pluralitet" (*Vad det nu betyder...*) och att det bara finns ett ting i sig, viljan. Viljan utgör vår inre natur och det som skiljer oss åt är bara fenomen. Viljan är ansvarig för föreställningarna, även om deras förlopp bestäms av den tillräckliga grundens princip.

I fjärde delen av "Världen som vilja och föreställning" förnekar Schopenhauer existensen av en fri vilja i absolut mening, *liberum arbitrium indifferentiae* (fritt val mellan likgiltigheter). Schopenhauer medger att jag kan göra vad jag vill men att jag inte styr min vilja. (*Que?*) Viljans enda frihet är transcendental. Främsta drivkraften hos människor och djur är egoism, även om också det finns lite illvilja och medlidande... Egoism medför lidande. Lidande är tingens ordning och pessimism den enda riktiga attityden. Viljan är blind

eftersom intellektet är en funktion av hjärnan och denna är ett av de fenomen som förvärliglas av viljan. Lidande är oundvikligt! (*Munter kille det här...*)

16 Friedrich Nietzsche

1844-1900

Den enda filosof som säger att han påverkats av Schopenhauer... Nietzsche föddes i Röcken, Tyckland, dock förnekade han tyskt ursprung. Blev så småningom professor i Basel, Schweiz och schweizisk medborgare. Blev sinnessjuk 1889 och vårdades därefter av sin syster. Hans sjukdom präglar en del av hans senare böcker som **Ecce Homo**. Nietzsches stil är lika poetisk som filosofisk (*kanske något lättläst som omväxling måhända?*)

Nietzsches första arbete var **Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik** där han skiljer mellan det apolliniska och det dionysiska förhållningssättet. Den dionysiska driften associeras med druckenhet och berusning, den apolliniska med drömmar och visioner. Musik är i grunden dionysisk till sin natur. Apollinisk konst betonar avbildandet av ting. Nietzsche ser hos Sokrates en orimlig betoning på förnuftet som ett medel till människans frälsning.

Nietzsche ses av vissa mer som moralist än som filosof – han vill förmå människor att inta vissa attityder till livet, om de kan. I **Zarathustra** säger Nietzsche att de flesta, hjorden, inte kunde det och pratade engagerat om uppkomsten av *übermensch*... Övermänniskan kommer att överskrida vanliga människors skuldbelagda hämningar i ett glädjerikt, skuldfritt bejakande av livet men ändå med kontroll över sig själv och sina instinktiva drifter. Övermänniskans live betraktas som helt och hållet positivt, som utövandets av fullständig makt utan något negativt. De flesta människor är oförmögna till detta då de är alltför mänskliga... (*Är den gode Nietzsche smygnasse må hända?*)

Nietzsche gav 1887 ut **Zur Genealogie der moral**. Nietzsche ser begreppet vilja som en vilja till makt. Han tillbakavisar alla försök till metafysik och betonar istället radikal subjektivitet. Enkelt säger han vidare att sanning är makt och att det inte finns något sätt att nå fakta som är oberoende av mänskliga perspektiv. Sanningen ligger i ett perspektivs överlägsna förmåga att säkra sin dominans.

Nietzsche förespråkar trots allt inte individualism utan lägger stor vikt vid språket, vilket är ett socialt fenomen. Det intresse man vanligen fäster vid sanning och kunskap är, enligt Nietzsche, ett intresse för former av falsifiering och förvrängning som görs för att främja livets fortbestånd. Det bättre är det samma som det starkare.

Moral är i allmänhet bara en uppsättning regler som påtvingats oss av samhället och som sådana står den i motsats till det naturliga och livsbefrämjande. Samvete och gängse moral är bara attityder som individen internaliserat genom social påverkan från hjorden. Övermänniskan måste överskrida dessa attityder. Moralen är en slavmoral. Den som är herre griper efter makt och använder den med glädje, slaven fruktar den.

Nietzsche påstår att Gud är död. Detta påstående uttrycker hans syn på religionens roll i allmänhet och kristendomens i synnerhet för förhärskandet av slavmoralen. En verkligt

ädel moral skulle uppstå genom självbekräftelse. Nietzsche åberopar idén om den ”blonda besten” som ett kännetecken på överlägsna raser!!! Föga förvånade använde nazisterna detta argument... Det Nietzsche troligtvis menade med den blonda besten var lejonet som representant för en egenskap som överlägsna raser kan ha.

Övermänniskan är en fri ande för vilken allt är möjligt och för vilken sanning och vetenskap är utan betydelse. Den frihet som följer med viljan till makt och förmågan att använda den utgör inte bara det högsta värde, utan är också den enda verkligheten enligt Nietzsche.

17 Kierkegaard

1813-1855

Kierkegaard är existentialismens grundare.

Kierkegaard betraktade Hegels filosofi som en styggelse, huvudsakligen därför att Hegel inte, enligt Kierkegaard, tog hänsyn till den personliga existensens och inte erkände Guds personliga natur. Människans relation till Gud är i själva verket det dominerande temat i Kierkegaards skrifter. I **Enten-eller**, publicerad 1843, framställer Kierkegaard två sätt att leva: 1) det estetiska och 2) det etiska. Han vill dock förkasta båda till förmån för 3) det religiösa.

Ett estetiskt levnadssätt är inriktat på sinnena och det omedelbara, inklusive lust och erotik. Växelbruksmetoden innebär att man drar sig undan en typ av njutning för att pröva en annan för att sedan återgå till den första.

Ett etiskt levnadssätt är raka motsatsen till det estetiska. Här skall man följa pliktens bud av fri vilja och leva ett liv som har detta som mål.

Ett av Kierkegaards nyckelbegrepp är ångest, ropet från evigheternas värld. Att envist hålla fast vid ett liv som ägnats åt sinnena måste ge upphov till förtvivlan enligt Kierkegaard. (*Kan inte säga att jag håller med...*).

Kierkegaard hävdar i ytterligare kritik mot Hegel att filosofiska system av Hegels typ i själva verket är omöjliga, eftersom de inte kan ta hänsyn till faktisk existens. Sanningen konstitueras av subjektivitet. Poängen är snarare att försök till objektivitet enligt Hegels modell inte kan hantera individen och hennes existens.

Kierkegaards konklusion blir att allt till slut är en fråga mellan människan och Gud och sökande efter den sanning som finns måste vara personligt.

18 J.S. Mill

1806-1873

Mill anses var Storbritanniens mest kända filosof under 1800-talet. Mill publicerade **System of logic** år 1843. Detta verk inleds med en diskussion av språket där Mill framställer en meningsteori innehållande distinktionen mellan ett uttrycks denotation och des konnotation.

Konnotation = Betecknar ett föremål och anger en egenskap

Mill hävdar att nödvändiga påståenden endast är språkliga upplysningar då de bara klargör konnotationen hos ett ord. Matematiska påståenden är inte bara språkliga på detta sätt; men de är inte heller nödvändiga utan är bara generaliseringar från erfarenheten. Ett påstående som klassas som radikalt empiristiskt.

En härledning är, enligt Mill, att man går från de som är känt till det som förut varit okänt och den måste därför ge ny kunskap. De omedelbara slutledningarna är bara verbala omstuvningar och syllogismer innebär cirkularitet. De enda skäl som finns att tro att man har kunskap om premisserna i en deduktiv härledning är sådana som förutsätter att man redan har kunskap om slutsatsen. De enda äkta härledningarna måste vara de som utnyttjar kända fakta från erfarenheten för att komma fram till allmänna påståenden.

De enda intressanta argumenten med induktiv form är enligt Mill de som försöker argumentera från enskilda fall inom erfarenheten till allmänna sanningar som är nödvändiga. De är nödvändiga eftersom de fenomen som vi möter är underkastade orsaker och vårt syfte med att använda induktion är att upptäcka dessa orsaker. Orsaken till fenomen är den tidigare händelse på vilken det alltid och ovillkorligen följer. B måste följa på A om inget förklarar att det inte är så.

Mill presenterar fyra metoder för experimentella undersökningar:

- 1) Överrensstämmelsemetoden
- 2) Differensmetoden
Undersöker fall där B förekommer och fall där B inte förekommer för att finna skillnad mellan de villkor som föreligger.
- 3) Restmetoden
- 4) Samvariationsmetoden

Mill vill i varje enskilt fall finna en enda oföränderliga föregående händelse till ett fenomen.

Mill ansåg att det han ägnade sig till var en väsentlig del av den äkta empirismen.

19 Pragmatism

Peirce formulerade uppfattningen pragmatism som att betydelsen hos ett tecken skall bestämmas genom det rationella beteende det ger upphov till. Han så också att "de praktiska konsekvenser som vi uppfattar att objektet för vår uppfattning har."

William James tog över idén och i **Pragmatism** tillämpande han den på sanningen och skapade därigenom den pragmatiska sanningsteorin: Sanningen hos en sats är en fråga om vilka nyttiga resultat den leder till.

20 ORDLISTA

Ord	Förklaring	Enligt
Alienation	känsla av främlingskap el. av att stå utanför Bet.nyans: spec. om känsla vållad av bristande överblick och kontroll över det egna arbetet	NE
Apodiktisk	oemotsäglich <fil.> Hist.: sedan 1799; ur grek. apodeiktikos 'beviskraftig; ovedersäglich'	NE
Assertoriska	??	
Dialektisk materialism	Som argumenterar genom att väga skäl och motskäl gärna på ett skickligt sätt Bet.nyans: om föränderlig företeelse som utvecklas enligt dialektikens schema i tes-antites-syntes Idiom: ~ materialism åskådning som hävdar att utvecklingen främst men inte enbart påverkas av materiella omständigheter	NE
Fenomenalism	en filosofisk åskådning som hävdar att kunskap är möjlig endast om iakttagbara företeelser Bet.nyans: om åskådning som hävdar att alla utsagor om materiella föremål kan återföras på utsagor om sinnesintryck	NE
Idealism	1 tro på att förverkligandet av ideal bör gå före egen materiell välfärd 2 ståndpunkten att den sanna verkligheten är av andlig natur {mots. materialism2} <fil.>: den platoniska ~en står mot den marxistiska materialismen	NE
Immanent	Något som utgör en oskiljbar, organisk del av något	NE
Immateriell	Det som inte är av fysisk, materiell natur <i>ordet var egentligen immaterialism...</i>	NE
Monad	icke-materiell minsta enhet i världsalltets uppbyggnad enl. vissa fil. system: monadlära	NE
Naturalism	Åskådning enligt vilken naturen är det enda som existerar och är verkligt varför värden, ideal, ändamål etc. endast är resultat av blint verkande naturförlopp	NE
Noumenalt		
Positivism	En filosofisk och vetenskapsteoretisk riktning som hävdar att all forskning måste bygga på konkret observation och endast sträva efter att fastslå objektiva säkra fakta urspr. med naturvetenskaperna som ideal	NE
Pragmatism	Bet.nyans: om en fil. riktning som anser att ett påståendes mening ligger i dess praktiska följder, om det är sant	NE
Sällhet	känsla av djup glädje och tillfredsställelse	NE
Taktil	som har att göra med känselsinnet Bet.nyans: spec. som avser beröring	NE
Transcendent	Något som ligger bortom gränsen för det som kan uppfattas med sinnena eller förnuftet	NE

21 Vackra citat...

Vem	Vad	På svenska
Descartes Schopenhauer	Cognitio, ergo, sum	Jag tankar alltså existerar jag Världen, betraktad som en föreställning, är transcendentalt ideal fast empiriskt verklig.
Descartes		Så sjunker jag av mig själv tillbaka i de gamla åsikterna och är rädd för uppvaknandet; är rädd för att det arbetsamma vakna livet skall i framtiden behöva levas inte i klart ljus utan mitt i de antydda svårigheternas ogenomträngliga mörker
Berkeley Hume	esse est percipi	att vara är att uppfatta En middag, ett parti backgammon och samtal med vänner kan få filosofiska spekulationer att verka ”kyliga, ansträngda och löjliga”